

SCO-KOHNSTAMM INSTITUUT

Kans van slagen

**een verdiepende studie naar het rendement van
vsv-trajecten en begeleidingsmodellen**

Kenniscentrum Beroepsonderwijs Arbeidsmarkt Ton Eimers

SCO-Kohnstamm Instituut

Mechtild Derriks
Eva Voncken

Sardes

Loes van Tilborg
Wander van Es

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Eimers, T., Derriks, M., Voncken, E., Tilborg, L. van, Es, W. van.

Kans van Slagen; een verdiepende studie naar het rendement van VSV-trajecten en begeleidingsmodellen. Eimers, T., Derriks, M., Voncken, E., Tilborg, L. van, Es, W. van.

Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut van de Faculteit der Maatschappij- en Gedragwetenschappen, Universiteit van Amsterdam (SCO-rapport 665).

ISBN 90-6813-712-3

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgaven mag verveelvoudigd en of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

Uitgave en verspreiding:

SCO-Kohnstamm Instituut

Wibautstraat 4, Postbus 94208, 1090 GE Amsterdam

Tel.: 020-525 1357

<http://www.sco-kohnstamminstituut.uva.nl>

© Copyright SCO-Kohnstamm Instituut, 2003

Inhoudsopgave

1	Vooraf	3
1.1	Achtergrond	3
1.2	Probleemstelling en onderzoeksvragen.....	4
1.3	De opzet en uitvoering van het onderzoek	5
1.4	De 10 cases: selectie en typering	7
1.5	Leeswijzer	14
2	Succes in soorten en maten: analyse van de case-beschrijvingen	15
2.1	Model regionale aanpak en positionering van de cases	15
2.2	Diagnostiek en verwijzing	22
2.3	Trajectbegeleiding, case-management, registratie en monitoring	25
2.4	Terug naar school.....	27
2.5	Toeleiding naar werk	29
2.6	Opvang en jeugdzorg	33
2.7	Wat kosten trajecten voor voortijdig schoolverlaters.....	34
2.8	Bouwstenen voor een samenhangende regionale aanpak	41
3	De beleving van ex-deelnemers aan projecten en trajecten	45
3.1	Ervaringen in de afzonderlijke projecten/traject	45
3.1.1	<i>Coördinatieteam Voortijdig Schoolverlaten Gouda</i>	45
3.1.2	<i>RMC Casemanagement subregio Den Haag</i>	46
3.1.3	<i>De Horizon Doetinchem</i>	47
3.1.4	<i>Tijdelijke Opvang Voortijdig Schoolverlaters Utrecht</i>	48
3.1.5	<i>Scholenoverleg Zwolle</i>	49
3.1.6	<i>Jongeren aan de slag Den Bosch</i>	49
3.1.7	<i>Werken met de Stad Leeuwarden</i>	51
3.2	Ervaringen van alle ex-deelnemers aan projecten/trajecten: Enkele conclusies.....	52

Kans van slagen

4	Kans van slagen: de toekomst van de bestrijding voortijdig	
	Schoolverlaten	59
4.1	Terugblik op de resultaten van het onderzoek	59
4.2	Nabeschouwing.....	61
	Bijlage 1: Uitvoering van het onderzoek	65

1 Vooraf

De ‘sluitende aanpak’ is een van de sleutelbegrippen in de strijd tegen het voortijdig schoolverlaten. ‘Sluitend’ in meerdere opzichten: zowel in termen van registratie, van samenwerking, van aanbod als van beleid. Het SCO-Kohnstamm Instituut, Sardes en het Kenniscentrum Beroepsonderwijs-Arbeidsmarkt zijn door het Ministerie van OCenW, Directie BVE, uitgenodigd een onderzoek uit te voeren naar de effectiviteit van trajecten gericht op het tegengaan van voortijdig schoolverlaten en op daarbij wenselijke vormen van nazorg. Dit rapport doet daarvan verslag.

In dit eerste hoofdstuk bespreken we de achtergrond van de onderzoeksvraag (1.1) en zetten we de probleemstelling en onderzoeksvragen uiteen (1.2). Verder geven we een beeld van de opzet en uitvoering van het onderzoek (1.3), gevolgd door een beknopt overzicht van de geselecteerde cases (1.4) en een leeswijzer voor de rest van het rapport (1.5).

1.1 Achtergrond

Een belangrijk onderdeel van de bestrijding van voortijdig schoolverlaten bestaat uit het aanbieden van passende trajecten aan voortijdige schoolverlaters. *‘Voortijdig schoolverlaten kan bestreden worden door samenwerking en krachtenbundeling van scholen op regionaal niveau, door een sluitende melding en registratie en zoveel mogelijk aansluitende verwijzing’*, zo stelde de Minister in de eerste -toen nog tijdelijke- RMC-regeling. Al ver voor het instellen van de RMC-functie, in de jaren tachtig, bestaat er een grote diversiteit aan trajecten (toen nog veelal ‘projecten’ genaamd) binnen en buiten het onderwijs, met een variëteit aan doelstellingen, doelgroepen, aanpakken, maar ook bereik en rendement. Het is de opdracht van de inmiddels structureel geworden RMC-functie van de gemeente zorg te dragen voor een sluitende melding en registratie en een krachtenbundeling van betrokken instellingen (zie o.a. Voncken & Van Eck, 1997). Het gaat hier dus om het geheel aan curatieve inspanningen binnen de diverse regio’s.

Kans van slagen

Bestrijding van voortijdig schoolverlaten lukt steeds beter, zo blijkt uit de RMC-analyses (Sardes, 1999 e.v.) Het percentage terugplaatsingen is de laatste jaren gestegen van 35% in 1997 tot 48% in 2001. Een deel van dit succes mag zeker worden toegeschreven aan de vsv-trajecten en de trajectbegeleiding, die in de regio's inmiddels voorhanden zijn.

1.2 Probleemstelling en onderzoeksvragen

Inhoudelijk is over de aard van de trajecten in de afgelopen jaren veel informatie beschikbaar gekomen (zie bijvoorbeeld de Almanakken van Sardes en de website www.voortijdigschoolverlaten.nl). Er blijkt een grote diversiteit aan trajecten en trajectbegeleidingsmodellen te bestaan, die vaak sterk gebonden zijn aan een regio. Minder bekend is welke voortijdige schoolverlaters in welke trajecten terechtkomen en wat het effect van deze trajecten voor hen is, ook op wat langere termijn. Een beter zicht op de aard en de omvang van succesvolle bemiddelingen (direct en op termijn) kan bruikbare informatie verschaffen over de essentiële randvoorwaarden voor trajecten, om deze doelmatiger in te zetten bij de aanpak van voortijdig schoolverlaten.

De probleemstelling voor het onderzoek luidde als volgt:

Wat is het (duurzame) succes van vsv-trajecten en daarbij gehanteerde begeleidingsmodellen en welke factoren zijn daarop van invloed?

De onderzoeksvragen luiden:

1. Welke type vsv-trajecten en begeleidingsmodellen zijn er te onderkennen?
2. Wat is het succes van de verschillende typen trajecten/-begeleiding op korte en wat langere termijn?
3. Welke (combinaties van) kenmerken van trajecten/trajectbegeleiding zijn van invloed op het succes en welke randvoorwaarden zijn daarbij te onderkennen?
4. Welke succesvolle elementen zijn overdraagbaar naar andere trajecten of –in preventieve zin- naar (regulier) onderwijs?

Succes van trajecten/begeleidingsmodellen

Het succes van een traject kan, afhankelijk van de doelstelling per individuele voortijdige schoolverlater, op verschillende niveaus benoemd worden. Geredeneerd vanuit de maatschappelijke situatie is een traject succesvol (geweest) als op het moment van onderzoek de (voormalige) vsv-er:

- een startkwalificatie of een ander erkend afsluitniveau heeft behaald;
- hij/zij zich in een traject (school) bevindt, dat direct toe leidt naar een startkwalificatie of een ander erkend afsluitniveau;
- hij/zij via een alternatieve route toegeleid wordt naar de arbeidsmarkt;
- hij/zij geplaatst wordt in een zorgtraject.

Om vast te stellen of een traject succesvol is, is het dus van belang om vooraf te bepalen wat de *doelstelling* van het traject respectievelijk de begeleiding was/is en in hoeverre die doelstelling gerealiseerd wordt. Het al dan niet behalen van het in de intake gekozen doel van het traject is gehanteerd als een criterium voor effectiviteit.

1.3. De opzet en uitvoering van het onderzoek

Het onderzoek bestond uit vier componenten:

- 1 Een vooronderzoek dat tot doel had de variëteit aan trajecten en bijbehorend begeleidingsaanbod in kaart te brengen. Deze inventarisatie vormde de basis voor de selectie van cases (projecten of trajecten) die gevraagd zijn deel te nemen aan (gegevenslevering voor) het hoofdonderzoek.
- 2 Een hoofdonderzoek onder 10 projecten/trajecten dat tot doel had inzicht te geven in factoren van belang voor de effectiviteit van projecten/trajecten en de faciliteiten nodig om een dergelijke aanpak te realiseren. Het hoofdonderzoek kende een kwantitatieve en kwalitatieve component. Bij de kwantitatieve component lag de nadruk op de berekening van een kostenratio per regio gerelateerd aan het aantal herplaatste uitvallers. De kwalitatieve analyse bestond uit het maken van case-beschrijvingen van de geselecteerde projecten en trajecten via gesprekken op locatie met diverse sleutelinformanten.

Kans van slagen

- 3 Een telefonische enquête onder ex-deelnemers aan projecten/trajecten. Aan de projecten/trajecten is gevraagd een overzicht te maken van ex-deelnemers, zowel degenen die succesvol zijn bemiddeld als niet-herplaatsten. Bij deze ex-deelnemers is een ‘tevredenheidsonderzoek’ gedaan ten aanzien van hun project/trajectdeelname en daarbij ontvangen begeleiding.
- 4 Op basis van de resultaten uit de voorgaande drie onderdelen is een notitie opgesteld. Vergezeld van een aantal gespreksonderwerpen/dilemma’s voor de toekomst vormde deze notitie de input voor een expert-meeting van deskundigen die vanuit beleid of de praktijk met de aanpak van het voortijdig schoolverlaten te maken hebben. Deze bijeenkomst stond in het teken van de toekomst van trajecten, in het licht van de veranderende context.

Gaandeweg het onderzoek werd steeds duidelijker dat de onderzoeksvragen zoals ze aanvankelijk geformuleerd waren, te beperkt zijn om een goed beeld te geven van het succes van de trajecten. Immers, door te zoeken naar succesfactoren *binnen* elk van de 10 cases ontstaat de verwachting dat er blauwdrukken voor succes te geven zijn. Er is dus een verschil tussen een succesvol project en een succesvolle aanpak van het voortijdig schoolverlaten.

De sluitende aanpak bestaat uit meer dan alleen trajecten en –begeleiding. Idealiter is er sprake van een reeks activiteiten zoals signalering/melding, diagnostiek/verwijzing, traject/trajectbegeleiding en registratie/monitoring. Uit deze keten –die we in dit onderzoek als analysemodel benut hebben- belichten we in dit onderzoek vooral de trajecten en de begeleiding. Duidelijk mag zijn dat het behalen van een startkwalificatie of het vinden van passend werk, eventueel in combinatie met scholing, van méér zaken afhankelijk is dan van alleen deelname aan een traject/trajectbegeleiding. Door de cases te plaatsen op een matrix die de componenten van de regionale aanpak omvat, ontstaat een scherper zicht op het resultaat van de trajecten. Daarmee ontstaat als het ware een breder kader voor de resultaten.

1.4 De 10 cases: selectie en typering

Voor dit onderzoek zijn twee primaire doelen van projecten onderscheiden, namelijk een onderwijsdoelstelling of een arbeidsdoelstelling. In bijlage 1 wordt de keuze van het soort projecten en de selectie van de onderzochte cases verder toegelicht.

Typologie

Uit de combinatie van de twee vormen (begeleiding en opvang) met de twee doelen (onderwijs en arbeid), ontstaan vier hoofdtypen:

- begeleiding naar arbeid
- opvang met uitstroomdoel arbeid
- begeleiding naar onderwijs
- opvang met uitstroomdoel onderwijs.

Binnen de vier typen kan begeleiding de twee verschillende betekenissen hebben (allocatie of ondersteuning). Bij elk project wordt gezien of het gericht is op de leerling/jongere, of op de structuur.

Voor het onderzoek is getracht een selectie van cases (projecten) samen te stellen, zodanig dat elk van de vier typen in het onderzoek vertegenwoordigd is.

Kans van slagen

In onderstaand schema zijn de 10 cases ingedeeld aan de hand van de geschetste typologie.

	doelstelling onderwijs	doelgroep	doelstelling werk	doelgroep
Traject- begeleiding/ casemanage- ment	1 Coördinatieteam Voortijdig schoolverlaten in Gouda	Voor VO en ROC	6 Werkkompas in Den Haag	voor 17-23- jarigen
	2 RMC casemanagement in Den Haag	voor 14-16- jarigen	7 Scholenoverleg Zwolle	voor vso- schoolverla- ters
	3 VO-ROC Screening Utrecht	voor alle vo en svo- school- verlaters		
Inhoudelijke trajecten op maat	4 Horizon in Doetinchem	Voor 12- 18-jarigen	8 Jongeren aan de slag in Den Bosch	voor 16-17
	5 Tijdelijke Opvang Voortijdig School- verlaten in Utrecht	voor 13-15- jarigen	9 Werken met de Stad Leeuwarden	voor 15-30- jarigen
			10 SPBU Nieuwegein	voor 16 – 19 jarigen

ad 1. CTVS Gouda: Diagnostiek, verwijzing, begeleiding vsv-ers

typering: trajectbegeleiding/casemanagement, doelstelling onderwijs

Het Coördinatieteam Voortijdig Schoolverlaten in Gouda is een multi-disciplinaire samenwerking van verschillende organisaties betrokken bij de bestrijding van voortijdig schoolverlaten (RMC, jeugdzorg, leerplicht, ROC,

GGD, vo-samenwerkingsverband). Doel van het CTVS is het toeleiden van voortijdig schoolverlaters naar een school, alternatief traject of naar hulpverlening. Het uitgangspunt is in principe het behalen van een startkwalificatie. Het CTVS verzorgt intake, diagnose, advies, plaatsing op trajectbegeleiding, terugkoppeling, rapportage en nazorg. Het CTVS werkt daarnaast aan de ontwikkeling en uitvoering van preventieve activiteiten. Ook organiseert het CTVS voorlichtingsbijeenkomsten voor leerlingbegeleiders, leerplichtambtenaren en vertegenwoordigers van Jeugdzorg.

Het CTVS werkt nauw samen met de eveneens multi-disciplinaire Zorgadviesteams die op de scholen actief zijn en draagt zorg voor samenhang en afstemming. Werkwijze en procedures zijn vastgelegd en worden regelmatig geëvalueerd. Gemiddeld worden jaarlijks 150-160 jongeren geholpen.

ad 2. RMC Casemanagement subregio Den Haag: Begeleiding voortijdig schoolverlaters

typering: trajectbegeleiding/casemanagement, doelstelling onderwijs

Elke voortijdig schoolverlater die wordt aangemeld bij het RMC krijgt een intakegesprek en wordt vervolgens door een trajectbegeleider/casemanager doorgeleid naar een traject. De trajecten zijn individueel en zijn in principe gericht op het behalen van een startkwalificatie. In de praktijk komen ook andere trajecten voor, bijvoorbeeld toeleiding naar werk.

Het casemanagement in Haaglanden wordt zowel uitgevoerd in de subregio's Den Haag, Zoetermeer en Delft. In de drie subregio's is de organisatie van het casemanagement én de positionering van de casemanagers verschillend. In de sub-regio Den Haag (Den Haag, Rijswijk, Leidschendam-Voorburg, Wassenaar) zijn de casemanagers ondergebracht bij het Jongerenteam Den Haag, bij het Trajectbureau en bij de afdeling Leerplicht Den Haag. Er is een formatie van 4 fte beschikbaar. De casemanager van het Jongerenteam zorgt ervoor dat haar 12 collega's van het Jongerenteam werken vanuit het credo 'iedereen een startkwalificatie' of, als dit niet mogelijk is, een duurzame positie op de arbeidsmarkt. In de subregio Den Haag zijn in het schooljaar 2001-2002 in totaal zo'n 800 risicjongeren begeleid door een van de casemanagers bij Leerplicht, Trajectbureau of het Jongerenteam.

Het merendeel van de deelnemers is 17-19 jaar. Deels gaat het om jongeren met een zware problematiek. Deze worden grotendeels doorverwezen naar de WIW-

Kans van slagen

organisatie Werkbij, waar de jongeren adequate begeleiding krijgen tot de problemen hanteerbaar geworden zijn. Daarna gaan de casemanagers alsnog aan de slag met de jongere.

In het afgelopen jaar is veel aandacht besteed aan registratie en monitoring: er is een speciaal databaseprogramma ontwikkeld waarin de casemanagers hun jongeren registreren en monitoren.

ad 3. VO-ROC Screening Utrecht: een registratieprocedure voor de overgang VO-ROC

typering: trajectbegeleiding/casemanagement, doelstelling onderwijs

De VO-ROC Screening is een sluitende procedure, waarin alle schoolverlaters uit het voortgezet onderwijs worden gevolgd in de overgang naar een vervolgopleiding (in het beroepsonderwijs). De vo-scholen melden of uitstromende leerlingen een diploma hebben behaald en welke vervolgopleiding zij gaan doen. Aan de hand van de leerplichtadministratie wordt gecontroleerd of leerlingen zich daadwerkelijk inschrijven voor een vervolg. Jongeren die niet in een vervolgopleiding terecht komen worden opgezocht. In samenwerking met TransActie (Utrechtse Werkbedrijven) is een aanpak ontwikkeld waarin jongeren ondersteund worden in een reïntegratietraject. Daarvoor zijn koppels van jongerenwerkers (toeleider) en arbeidsbemiddelaars (trajectbegeleider) actief, die op basis van een intake en bemiddelingsplan aan het werk gaan.

In 2001 werden in de screening ruim 1250 jongeren 'gevolgd'. Van ongeveer 550 was niet bekend of en welke vervolgopleiding zij gingen doen. Ongeveer 70-100 jongeren komen in aanmerking voor de begeleiding door Transactie.

ad 4. De Horizon Doetinchem: Daghulp niet-schoolgaande jeugd

typering: inhoudelijk traject op maat, doelstelling onderwijs

De taakstelling van De Horizon is het verzorgen van daghulp aan niet schoolgaande jongeren met als primair doel terugleiden naar het onderwijs of toeleiden naar werk. Deze twee functies vormen de kernactiviteiten van de Horizon. De ondersteunende nevenactiviteiten bestaan uit opvang/jeugdzorg, casemanagement en trajectbegeleiding. Methodisch gezien krijgt de hulpverlening in eerste instantie het meeste accent en komt in de aanpak het onderwijs op de tweede plaats. De Horizon biedt gestructureerde dagbegeleiding voor voortijdig schoolverlaters in de leeftijd van 12-18/23 jaar. De eerste zes weken worden

benut voor observatie en onderzoek naar de ontwikkelingsgeschiedenis en het functioneren van de jongere. Aan de hand van de startrapportage wordt een hulpverleningsplan geschreven waarin per leerdoel de concrete doelen, de middelen en een tijdsplan zijn beschreven. De gemiddelde verblijfsduur in de Horizon is 55 weken. In 2000 had de Horizon 32 deelnemers. Van de 21 jongeren die in 2000 de Horizon hebben verlaten gingen er 7 terug naar school, 4 naar het leerlingwezen, 5 naar werk en 3 naar diverse andere bestemmingen. De Horizon is een vorm van geïndiceerde jeugdzorg. Met Bureau Jeugdzorg zijn afspraken gemaakt voor een soepele verwijzingsprocedure (indicatiestelling).

ad 5. TOV Utrecht: Spijbelopvangproject

typering: inhoudelijk traject op maat, doelstelling onderwijs

TOV is een opvangvoorziening voor voortijdig schoolverlaters. Het project bestaat al sinds 1986 en is gestart als één van de toenmalige spijbelopvangprojecten. Doel is het tijdelijk opvangen van leerlingen uit het voortgezet onderwijs die definitief de school dreigen te verlaten en deze terug te schakelen naar een passende vorm van (regulier) onderwijs. Leerlingen komen 5 dagen in de week naar TOV en hebben een lesrooster van 32 uur per week. Zij krijgen de vakken van de basisvorming, huiswerk, huiswerkbegeleiding, les in studievaardigheden, oriëntatie op beroep en les in sociale vaardigheden. Het belangrijkste doel is niet het leren, maar het bieden van een time-out en aandacht aan de leerling. De gemiddeld 50 leerlingen per jaar zijn tussen 12 en 16 jaar oud. Van de uitstroom gaat een kwart terug naar de middelbare school. Een kwart gaat naar het speciaal voortgezet onderwijs, een kwart naar het ROC en een kwart komt elders terecht.

ad 6. Werkkompas Den Haag: Bemiddeling en trajecten werkloze jongeren

typering: trajectbegeleiding/casemanagement, doelstelling werk

Werkkompas richt zich op alle werkloze jongeren met als doel hen te plaatsen in een opleiding of in betaald werk. De uitvoering vindt plaats in het kader van de WIW. De WIW-organisatie Werkkompas is belast met de uitvoering. Onderdeel van Werkkompas is het Jongerenteam waarin 18 fte aan consultants actief zijn. Per jaar ziet men ongeveer 1000 jongeren, waarvan bijna een derde in de leeftijd van 16-18 jaar. Ongeveer de helft van de jongeren komt terecht in een WIW-dienstverband of -traject (scholing en zorg). Van de andere helft vindt een deel

Kans van slagen

regulier werk, belandt een deel in een of ander traject en raakt een deel (ongeveer een kwart van de hele populatie) buiten beeld (uitval, verhuizing).

Er wordt nauw samengewerkt met organisaties, zoals het praktijkonderwijs en het CWI. De ervaringen met het (overige) onderwijs zijn wisselend.

Werkkompas is nauw verbonden met de uitvoering van de RMC-trajectbegeleiding.

ad 7. Scholenoverleg Zwolle: Diagnostiek, bemiddeling, begeleiding svo-leerlingen

typering: trajectbegeleiding/casemanagement, doelstelling werk

In het Scholenoverleg participeren alle scholen voor speciaal voortgezet onderwijs in Zwolle, het GAK, de SPD en de gemeente. Alle svo-leerlingen (van 15-16 jaar) worden getest en er wordt ruim van te voren gekeken welke uitstroommogelijkheden zij hebben. In de meeste gevallen hebben de scholen een direct contact met de ROC's over de overgang. Het overleg bespreekt in principe echter alle svo-schoolverlaters en selecteert daaruit die cases die nadere diagnose en daaruitvolgend een specifieke aanpak vragen.

Er is een casemanager voor de trajectbegeleiding van de jongeren aanwezig die ook deelneemt aan de overleggen op de betrokken scholen, daarbij worden ook al de leerlingen in traject genomen die in aanmerking komen voor sociale activering of sociale werkvoorziening..

Overlegpartners werken van uit het idee van een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor een goede plek of een goed traject voor de betrokken leerling.

ad 8. Jongeren aan de slag (JADS) 's-Hertogenbosch: Bemiddeling en trajecten werkloze jongeren

typering: inhoudelijk traject op maat, doelstelling werk

Voortijdig schoolverlaters worden in het kader van de WIW benaderd met als doel om hen te plaatsen in een opleidings- of toeleidingstraject en om zo te voorkomen dat zij aangewezen raken (of blijven) op een uitkering. JADS wordt uitgevoerd door een reïntegratiebedrijf en een AOB. De aanpak bestaat uit een screening, een leer-werkfase en een detachering (werkervaringscontract). De deelnemers zijn doorgaans tussen 16 en 23 jaar oud. In 2000/2001 waren er 34 deelnemers, van wie de helft uit is gestroomd naar de WIW (gesubsidieerde baan). Een derde vond bij uitstroom regulier werk.

Trajectbegeleiders zorgen voor een directe begeleiding.

ad 9. Werken met de Stad Leeuwarden, Heerenveen: een nieuw onderwijsconcept voor assistentopleidingen.

typering: inhoudelijk traject op maat, doelstelling werk

Werken met de Stad is een onderwijsconcept dat wordt toegepast door het ROC Friesland College in vier assistentopleidingen (horeca, handel, administratie, zorg en welzijn). De aanpak bouwt voort op een Amerikaans project genaamd Boston Cityworks.

Uitgangspunten van het concept zijn: praktijkgericht werken en competentiegericht leren. Cursisten ontdekken en bepalen zelf waar hun leerbehoeften zitten en stellen zelf hun leerroute vast. Stapsgewijs gaan zij vanuit een simulatieomgeving meer in de arbeidspraktijk werken.

Het nieuwe onderwijsconcept was een driejarig experiment. Het Friesland College zet de benadering nu voort in de reguliere opleidingen.

Het aantal deelnemers bedroeg in het derde jaar 84. In het schooljaar 2002/2003 krijgen 150 cursisten met de nieuwe benadering te maken.

ad 10. SPBU Nieuwegein: opleidingsbedrijf Bouw

typering: inhoudelijk traject op maat, doelstelling werk

Het Samenwerkingsverband Praktijkopleiding Bouwbedrijf Utrecht is een initiatief van bouwondernemers met als doel om jongeren te interesseren en op te leiden voor een baan in de bouw.

SPBU is gevestigd in Nieuwegein en heeft een regionale functie. De deelnemers zijn hoofdzakelijk jongeren in de leeftijd van 16-19 jaar. SPBU heeft 115 jongeren in dienst en heeft een jaarlijkse instroom van circa 50 deelnemers.

De deelnemers volgen een beroepsopleiding op niveau 1 of 2 in de beroepsbegeleidende leerweg (voormalige leerlingwezen). Het SPBU is een leerbedrijf en biedt de deelnemers een werkverband als leerling. Vanuit het SPBU worden stages in bouwbedrijven verzorgd. Het SPBU verzorgt de opleidingen samen met ROC Utrecht en werkt nauw samen met de regionale bouwbedrijven.

Het leerbedrijf vormt een buffer tussen de school en het bedrijf. De leerling heeft de mogelijkheid om vanuit een relatief beschermde situatie in te stromen in de arbeidspraktijk. Meer dan vanuit de normale schoolsituatie mogelijk is, kan men

Kans van slagen

onderwijs en begeleiding op maat bieden. Het onderwijs is sterk praktijkgericht en er is de mogelijkheid van een voorschakelperiode bij instroom. Het slagingspercentage ligt hoog, bijna 100 procent.

1.5 Leeswijzer

Voor het analyseren van de cases is een model opgesteld. Dat model geeft aan welke componenten/functies in een regio ‘gedekt’ moeten zijn wil er sprake zijn van een samenhangende aanpak. Het tweede hoofdstuk omvat de inhoud van het model en de nadere analyse van de 10 cases. In het derde hoofdstuk staan de ervaringen van ex-deelnemers aan projecten en trajecten centraal. Deze ex-deelnemers zijn via de projecten/trajecten geselecteerd. In hoofdstuk 4 geven we de conclusies van het onderzoek weer. Die vormden de input voor een expertmiddag. Op basis van de discussie tijdens de expert-middag is een slotbeschouwing toegevoegd, met als hoofdthema: Kans van slagen? Het succes van vsv-trajecten/aanpak in de toekomst.

Bijlage 1 omvat een beschrijving van de uitvoering van het onderzoek.

Opmerking: In dit rapport wordt de term ‘projecten’ vaak gebruikt als verzamelnaam voor alle opvangvoorzieningen en trajecten voor uitvallers, ook wanneer die activiteiten niet per se een projectmatig karakter hebben.

2. Succes in soorten en maten: analyse van de case-beschrijvingen

Dit hoofdstuk bevat de resultaten uit de 10 beschreven cases. Het is opgebouwd aan de hand van een analysemodel. In dit hoofdstuk laten we de cases de revue passeren aan de hand van de afzonderlijke onderdelen van het model.

De eerste paragraaf bevat een uitwerking van het analysemodel en een typering van de cases aan de hand van het model. In de tweede paragraaf staan de functies 'diagnostiek en verwijzing centraal'. De derde paragraaf gaat over de rol van trajectbegeleiding, case-management, registratie en monitoring. In paragraaf 2.4 is de opvang met als doel: 'terug naar school' aan de orde; in de volgende paragraaf die met als doel: toeleiding naar werk. Opvang en jeugdzorg vormen het onderwerp van paragraaf 2.6. In de slotparagraaf bespreken we een aantal dilemma's voor de toekomst die naar aanleiding van de gesprekken met projectbetrokkenen naar voren zijn gekomen.

2.1 Model regionale aanpak en positionering van de cases

Het probleem voortijdig schoolverlaten is een complex, maatschappelijk verschijnsel. Het is één van die problemen in de samenleving die permanent veel aandacht krijgen in beleid en tal van uitvoeringsterreinen, maar die desondanks zeer hardnekkig en moeilijk op te lossen blijken te zijn.

Sinds het midden van de jaren negentig heeft de bestrijding van schooluitval een ingrijpende verandering doorgemaakt. Men is er van doordrongen geraakt dat de aanpak van het probleem gezocht moet worden in een samenhang van maatregelen op verschillende gebieden en vanuit verschillende disciplines. De behoefte aan differentiatie en maatwerk maakt dat de bestrijding van voortijdig schoolverlaten vooral een regionale kwestie is geworden.

Veel is er bereikt in de afgelopen jaren. Het verzuimbeleid in scholen is aangescherpt, er wordt meer en beter samengewerkt tussen bijvoorbeeld onderwijs en jeugdzorg en tussen scholen onderling en de mogelijkheden om in het

Kans van slagen

beroepsonderwijs een opleiding op maat te volgen zijn verbeterd. Eén van de grootste winstpunten van de afgelopen tien jaar is de kennis die is gegroeid over de samenhang tussen verschillende deelaanpakken. Al de afzonderlijke vormen van aanpak zijn steeds meer schakels in een keten – of beter gezegd netwerk – geworden. Succes is afhankelijk van het geheel.

Voor de beschrijving en analyse van de voorbeelden in dit onderzoek maken we gebruik van een analysemodel gebaseerd op de verschillende onderdelen (of functies) die nodig zijn voor een samenhangende regionale aanpak¹. Het model is in hoofdstuk 2 bij de selectie van de cases al kort geïntroduceerd. Er wordt een onderscheid gemaakt in drie soorten functies, die elk verder onderverdeeld kunnen worden:

1. *Allocatie*
 - Signalering en melding
 - Diagnostiek en verwijzing
 - Case-management en trajectbegeleiding
 - Registratie en monitoring
2. *Preventie en opvang*
 - Preventie in de school
 - Opvang met als doel: Terug naar school
 - Opvang met als doel: Toeleiding naar werk
 - Opvang en jeugdzorg
3. *Samenwerking en ontwikkeling*
 - Coördinatie en samenwerking
 - Onderzoek en ontwikkeling
 - Stad en regio

Aan de hand van de functies kunnen de tien onderzochte cases nader getypeerd worden.

¹ Het model is gebaseerd op Eimers (1995) *Een vangnet van strohalmen* en Eimers/Verhoef (2000) *Pionier in cijfers*.

Allocatie

De eerste functies hebben betrekking op het *allocatievraagstuk*: het zorgen dat een leerling met problemen tijdig wordt gesignaleerd, dat alle nodige hulp wordt ingeschakeld en dat de leerling in een passend traject met begeleiding wordt geplaatst. De onderdelen signalering, melding, diagnostiek, verwijzing (met handelingsplan), begeleiding en registratie keren telkens terug, ongeacht het type verwijzing. Hoe en door wie deze functies in de regio vervuld worden kan telkens verschillen, niet alleen per regio, maar binnen de regio ook al naar gelang de doelgroep en de aard van de problemen.

Wat we zien is dat de organisatie van deze functies steeds meer een zelfde patroon begint te krijgen in de verschillende regio's in het land. Typerend is dat zorgteams daarin een steeds belangrijkere rol krijgen. Zorgteams functioneren op schoolniveau en bestaan uit vertegenwoordigers van verschillende disciplines, meestal leerplicht, jeugdzorg, schoolmaatschappelijk werk, jeugdgezondheidszorg en vertegenwoordigers van de school. Deze teams zijn het draaipunt in de diagnostiek en verwijzing. Het voorbeeld van het CTVS uit Gouda laat zien hoe de zorgteams bovendien verbonden kunnen worden aan een centraal multidisciplinair team, dat voor een verdere verdieping van de diagnostiek kan zorgen. Andere telkens terugkerende functies zijn de trajectbegeleiding en registratie. Aan de hand van de voorbeelden laten we zien dat ook daarin sprake is van een langzame groei naar een steeds beter sluitend netwerk.

Preventie en opvang

De functies preventie en opvang hebben betrekking op het aanbod dat wordt gecreëerd om (verdere) uitval van leerlingen te voorkomen. In eerste instantie gaat het natuurlijk om het voorkomen van uitval in de school zelf (*preventie*). Onder de noemer 'zorgstructuur' wordt gewerkt aan de vergroting van de capaciteit van de school om problemen van leerlingen om te gaan. Ook de gezamenlijke, bovenschoolse zorgstructuur heeft belangrijke impulsen gekregen, onder meer door de vorming van de samenwerkingsverbanden (vo-svo). In dit onderzoek gaat de aandacht vooral uit naar de voorzieningen die zijn gecreëerd om leerlingen op te vangen die de school tijdelijk of definitief voortijdig hebben verlaten. We maken daarbij een onderscheid tussen drie typen *opvang*:

Kans van slagen

- *Opvang met als doel: terug naar school*
Wanneer een leerling uitvalt, hoeft dat niet definitief het einde van zijn schoolloopbaan te zijn. Soms is het mogelijk na een tussenperiode (time-out) via een gericht programma de leerling terug naar school te leiden. Dat kan zijn naar de eigen school, naar een ander vo-school of naar een opleidingen binnen het ROC. In dit onderzoek is het Utrechtse TOV een 'klassiek' voorbeeld van een terug-naar-school-voorziening.
- *Opvang met als doel: toeleiding naar werk*
Als terugplaatsing in het onderwijs niet mogelijk is, dan wordt meestal toegewerkt naar toetreding op de arbeidsmarkt. Daarbij kan een onderscheid gemaakt worden tussen trajecten die lopen via het reguliere onderwijs (maar dan de meer adaptieve trajecten, zoals leerwerktrajecten vmbo, assistentopleidingen mbo) of arbeidstoeleidingstrajecten buiten het reguliere onderwijs (zoals via de CWI's, via gemeentelijke projecten of particuliere voorzieningen). In het eerste geval is een vorm van diplomering of certificering nog in beeld, in het tweede geval veelal niet. Voor beide opties geldt dat niet diplomering, maar het vergroten van de individuele kans op werk voorop staat. In het onderzoek zijn van beide varianten voorbeelden opgenomen. Het SPBU in Nieuwegein en Werken aan de Stad van het Friesland College zijn voorbeelden hoe binnen het kader van het reguliere beroepsonderwijs mogelijkheden gecreëerd worden om leerlingen via aangepaste wegen tot een vereist competentieniveau te brengen. JADS en Werkkompas zijn beide voorbeelden van arbeidstoeleiding waarbij reguliere vormen van onderwijs van secundair belang zijn.
- *Opvang en jeugdzorg*
Soms is terugplaatsing in het onderwijs noch toeleiding naar werk mogelijk. Een jongere kan (tijdelijk) dermate grote problemen hebben dat een langer durende en meer intensieve vorm van opvang en begeleiding nodig is. In de meeste gevallen komt dan de jeugdzorg in beeld en als het gaat om opvangmogelijkheden heeft het (voormalige) Bijzonder Jeugdwerk in verschillende plaatsen in het land een belangrijke rol. De Horizon is een voorbeeld van een voorziening die reeds sinds jaren in het verlengde van het onderwijs opereert, door het verzorgen van opvang van jongeren die niet meer in de school kunnen blijven. Ook in dit type opvang wordt gekeken naar

de mogelijkheid om een jongere op termijn terug naar school te laten keren, maar voorop staat de hulpverlening.

Samenwerking en ontwikkeling

Tot slot zijn er de functies die betrekking hebben op het creëren van voorwaarden voor een succesvolle aanpak, zoals samenwerking, regionale afstemming, coördinatie en innovatie. In dit onderzoek staan we daar slechts kort bij stil. Het is evident dat het schakelen en verbinden van al de soorten voorzieningen die we hebben genoemd intensieve afstemming, samenwerking en coördinatie vraagt. Op dit punt ontstaat geleidelijk meer structuur. De gemeenten hebben onder meer via het Gemeentelijke Onderwijsachterstandenbeleid (GOA) een sterkere regierol gekregen, de Bureaus Jeugdzorg brengen de jeugdzorg achter één loket en de fusies in het onderwijs en de vorming van de samenwerkingsverbanden hebben het scholenveld overzichtelijk gemaakt. Zoals we hierna zullen zien, is vooral rondom de diagnostiek/verwijzing en trajectbegeleiding de samenwerking sterk gegroeid.

Feitelijk zijn alle projecten besproken in dit onderzoek voorbeelden van hoe zeer onderzoek, innovatie en ontwikkeling een belangrijke rol spelen in de (regionale) aanpak van het voortijdig schoolverlaten. Een laatste specifiek aandachtspunt is de verhouding tussen stad en regio. Terwijl de aanpak van het voortijdig schoolverlaten een duidelijk regionale aangelegenheid is geworden (denk aan de RMC's, de regionalisering van de leerplichttaak, de vorming van de Bureaus Jeugdzorg), wordt steeds meer duidelijk dat de samenwerking tussen de centrumgemeente (vaak een grotere stad) en de omliggende regiogemeenten geen vanzelfsprekendheid is. Een voorbeeld daarvan is TOV. De opvangvoorziening wordt betaald uit GOA-middelen van de gemeente Utrecht en TOV wordt organisatorisch aangehaakt bij het samenwerkingsverband vo/svo in de stad Utrecht. Dat heeft er toe geleid dat alleen nog jongeren uit de gemeente Utrecht of leerlingen van één van de scholen uit het samenwerkingsverband kunnen (mogen) worden geplaatst.

Typering van de cases

In het onderstaande schema zijn de tien cases in het onderzoek gekarakteriseerd aan de hand van de verschillende functies in de regionale aanpak voortijdig

Kans van slagen

schoolverlaten². De donker gearceerde cellen geven de kernactiviteit aan. De licht gearceerde cellen de belangrijkste nevenfunctie. Het schema is een vereenvoudiging die niet geheel recht doet aan de diversiteit van de projecten. In de verdere analyse komen ook andere aspecten van de projecten/trajecten aan bod.

De beide eerste kolommen van het schema zijn leeg, omdat voor dit onderzoek juist projecten zijn geselecteerd die zich richten op de andere aspecten. Zoals aangegeven zijn de functies samenwerking en ontwikkeling hier buiten beschouwing gelaten, omdat zij een overkoepelend, voorwaardelijke karakter hebben.

In de navolgende paragrafen gaan we dieper in op de afzonderlijke functies en de bevindingen uit de cases.

kernactiviteit

nevenactiviteit

² De eerste twee kolommen (preventie, signalering + melding) in het schema zijn leeg. Natuurlijk maakt zeker signalering en melding wel ook deel uit van casemanagement, maar in deze studie is er niet expliciet naar gezocht.

Overzicht projecten en kernfuncties

Project	Preven- tie in de school	Signale- ring en melding	Diagnos- tiek en verwij- zing	Case- manage- ment en traject- begelei- ding	Registra- -tie en monito- ring	Terug- naar school	Toe- leiding naar werk	Opvang en jeugd- zorg
TOV								
Horizon								
CTVS								
VO- ROC Scree- ning								
Scholen- overleg Zwolle								
RMC Case- manage- ment								
SPBU								
Werken met de Stad								
JADS								
Werk- kompas								

Kans van slagen

2.2 Diagnostiek en verwijzing

Diagnostiek, het onderzoeken wat de problemen en mogelijkheden van een jongere zijn, speelt vanzelfsprekend in elk van de projecten/trajecten in het onderzoek een belangrijke rol. Een aantal heeft diagnostiek echter expliciet als kernfunctie. In de voorbeelden treffen we drie typen van diagnostiek aan, afhankelijk van de doelgroep.

Zorgteams

Leerlingen die in het voortgezet onderwijs in de problemen raken en door de school alleen niet geholpen kunnen worden, worden doorverwezen naar een schoolgebonden en/of centraal team voor diagnostiek en verwijzing. Het gaat hier om *potentiële voortijdig schoolverlaters*, of leerlingen die anderszins risico's lopen hun schoolloopbaan niet succesvol af te kunnen ronden. In principe is de diagnostiek gericht op het opstellen van een handelingsplan en – vaak maar niet altijd – een verwijzing naar een passend traject of aanvullende hulpverlening.

De zorgteams (ook wel zorgadviesteam, multi-disciplinair team, schoolconsultatieteam) zijn ontstaan in de samenwerking tussen onderwijs, leerplicht en jeugdzorg. Het doel is om specialistische deskundigheid dichterbij de school te brengen en om in een zo vroeg mogelijk stadium problemen te onderkennen en een passend antwoord te vinden. De zorgteams opereren bij de school. Meestal hebben een of meer vertegenwoordigers van de school zitting in het team. Ter ondersteuning van de lokale zorgteams is er soms een centraal team dat er toe dient om de schoolgebonden teams te ondersteunen. Het Coördinatieteam Voortijdig Schoolverlaten (CTVS) uit Gouda is een voorbeeld van een dergelijk centraal, multi-disciplinair team. Ingewikkelde gevallen worden, na eerst te zijn besproken in het zorgteam, doorverwezen naar het CTVS. In het CTVS participeren alle relevante organisaties in de regio, van onderwijs tot jeugdzorg, van leerplicht tot GGD. Het CTVS verzorgt intake, diagnose, advies, plaatsing op trajectbegeleiding, terugkoppeling, rapportage en nazorg. Door de inbreng van vele partijen staat een zeer groot netwerk van mogelijkheden ter beschikking. Het CTVS heeft overigens een regionale functie, namelijk Midden-Holland.

Het bijzondere van de werkwijze in Gouda is de combinatie tussen de schoolgebonden zorgteams en het centrale CTVS. Die dubbele laag in de diagnostiek biedt het voordeel om enerzijds zeer dichtbij de school te opereren

(preventief, advisering aan de school, geen overdrachtproblemen) en anderzijds centraal over nog meer deskundigheid en verwijzingsmogelijkheden te kunnen beschikken. Omdat elke leerling die wordt verwezen naar het CTVS eerst in het zorgteam moet zijn besproken, heeft de aanwezigheid van het centrale team bovendien het effect van versterking van de status en kwaliteit van de lokale zorgteams.

Uitstroom voortgezet onderwijs

In de overgang van het voortgezet onderwijs naar het middelbaar beroepsonderwijs treedt de grootste uitval op. Dat wil zeggen: een groot aantal jongeren, al of niet in het bezit van een diploma (vbo, mavo, havo), verlaat het onderwijs zonder een startkwalificatie. De VO-ROC Screening in Utrecht en het Scholenoverleg in Zwolle zijn beide aanpakken die zich richten op die kwetsbare overgang.

In de VO-ROC Screening wordt systematisch gecontroleerd of leerlingen die uitstromen uit het voortgezet onderwijs zich inschrijven voor een vervolgopleiding. Vanuit het bureau leerplicht wordt de overgang bewaakt en waar nodig actie ondernomen. In die gevallen werkt men samen met Transactie, een activiteit van de Utrechtse Werkbedrijven (reïntegratie van mensen met afstand tot de arbeidsmarkt). Transactie heeft tot doel schoolverlaters, die niet zelf een vervolgopleiding kiezen, te helpen. Diagnostiek speelt daarin een belangrijke rol. Daartoe heeft men een aanpak ontwikkeld die bestaat uit de samenwerking tussen een 'tandem' van een toeleider en een trajectbegeleider. De toeleider (jongerenwerker, maatschappelijk werker) analyseert de situatie van de jongere en kijkt welke belemmeringen er zijn bijvoorbeeld in de sociale omgeving. De analyse richt zich op de motivatie, zelfredzaamheid, belemmeringen en beroepsperspectief. Op basis daarvan wordt een bemiddelingsplan opgesteld en kan de trajectbegeleider aan het werk. De kracht zit ook hier in de samenwerking tussen verschillende disciplines (jongerenwerk, arbeidsbemiddeling), het voorkomen van 'gaten' in de overdracht en begeleiding en in het persoonlijke maatwerk.

Het scholenoverleg in Zwolle richt zich eveneens op de uitstroom van het voortgezet onderwijs, maar dan op de speciale doelgroep van schoolverlaters uit het speciaal onderwijs. Er wordt uitvoerig gekeken welke mogelijkheden de (aanstaande) schoolverlater heeft wat betreft een vervolgopleiding, aanvullende

Kans van slagen

scholing of toetreding tot de arbeidsmarkt. Trajectbegeleiders zorgen voor de uitvoering van het advies.

Werkloze schoolverlaters

Schoolverlaters die niet aan een opleiding beginnen, geen werk hebben en een uitkering aanvragen worden beschouwd als een risicogroep. De kans is groot dat zij de aansluiting missen met de arbeidsmarkt en ook in de toekomst aangewezen zijn op financiële ondersteuning.

In Den Haag en 's-Hertogenbosch heeft men een sluitende aanpak ontwikkeld, waarin elke jongere direct wordt aangesproken. Het doel is het uitzetten en - eventueel met begeleiding - realiseren van een individueel traject.

In Den Bosch (project JADS) heeft men daartoe een uitgebreid screeningsprogramma ontwikkeld, waarin gekeken wordt naar de loopbaanoriëntatie, het werknemersgedrag, het persoonsprofiel en de motivatie.

De voorbeelden maken duidelijk hoe op drie risicomomenten (potentiële uitval, uitstroom VO en beginnende werkloosheid) getracht wordt een sluitende aanpak te ontwikkelen. Kenmerkend is dat de oplossing gezocht wordt in zeer individuele trajecten op maat. Om dat te kunnen bereiken is diagnostiek een essentiële eerste stap. Hoewel de functie en uitwerking van de diagnostiek niet overal gelijk is, is er een aantal gemeenschappelijke succesvoorwaarden te onderkennen.

- *Multi-disciplinaire deskundigheid*

De inzet van verschillende disciplines in de diagnostiek verbetert de kwaliteit en voorkomt dat jongeren meerdere malen een onderzoek moeten doormaken. De vooruitgeschoven deelname van de jeugdzorg (bureau jeugdzorg) bijvoorbeeld maakt het mogelijk om de indicatiestelling te combineren met de diagnostiek die in het zorgteam plaatsvindt.

De ervaringen met Werkkompas en het RMC Casemanagement in Den Haag onderstrepen de waarde die multi-disciplinaire inbreng kan hebben. Men zou graag willen dat bij de reïntegratie nadrukkelijker de optie van beroepsonderwijs in beeld kwam. Terwijl dit bij het RMC wel het geval is, hebben de trajectbegeleiders, die werken vanuit de arbeidsbemiddeling minder aandacht voor opleidingsaspecten. Men hoopt dit in de toekomst te verbeteren door nog meer samen te werken.

- *Continuïteit*
Belangrijk is dat de diagnose niet los staat van de voorgeschiedenis van de leerling of cliënt. In de voorbeelden uit Zwolle (Scholenoverleg uitstroom svo) en Gouda (CTVS) zien we hoe dit expliciet georganiseerd wordt: de overdracht van kennis en ervaring rondom de leerling, opgedaan in de school en in het zorgteam, wordt overgedragen en benut voor het stellen van een verdere diagnose.
- *Inbedding in het netwerk*
Om de diagnose een adequaat vervolg te kunnen geven is inbedding in het regionale netwerk van voorzieningen noodzakelijk. Unaniem is men in de projecten van mening dat men de oplossing niet alleen in huis heeft en dat samenwerking noodzaak is.
- *Sluitende registratie en monitoring*
Het diagnose-instrument maakt het mogelijk maatwerk te realiseren voor jongeren. Tegelijkertijd ontstaat daarmee het risico van onoverzichtelijkheid. Om informatie te behouden en om de deelnemer niet uit het oog te verliezen is een goed systeem van registratie en monitoring nodig. Er wordt momenteel erg veel energie gestoken in het opzetten van monitoren en (geautomatiseerde) registratiesystemen. Treffend is de opmerking uit een van de projecten dat daarbij voorop moet staan dat de systemen de ondersteuning van de jongeren moeten faciliteren. Met andere woorden: de informatie moet diegenen faciliteren die bezig zijn de jongeren te begeleiden. Dat geldt feitelijk niet alleen voor de administratieve registratie, maar evenzeer voor de inhoudelijk dossiervorming.

2.3 Trajectbegeleiding, case-management, registratie en monitoring

Trajectbegeleiding en case-management zijn een steeds belangrijkere rol gaan spelen in de aanpak voortijdig schoolverlaten. De reden daarvoor ligt in de andere succesfactoren voor een goede aanpak, namelijk de samenwerking tussen verschillende organisaties en de behoefte aan maatwerktrajecten. Juist omdat de schakeling van voorzieningen tot individuele trajecten zo belangrijk is, is de kans op uitval op de overgangen groter geworden. Jongeren met problemen hebben steun – of een stok achter de deur – nodig om de verschillende stappen in een

Kans van slagen

traject te kunnen zetten.

Het overzicht van de projecten in het onderzoek maakt duidelijk, dat trajectbegeleiding vooral aan de orde is wanneer jongeren een overstap (moeten) maken: van vo naar mbo, van onderwijs naar werk of van een uitkerings situatie naar werk of scholing.

Op grond van de verschillende werkwijzen in de projecten kan een onderscheid gemaakt worden tussen twee vormen van begeleiding, namelijk persoonlijke trajectbegeleiding en administratief case-management.

- Persoonlijke trajectbegeleiding

Onder persoonlijke trajectbegeleiding verstaan we de één-op-één-begeleiding van een deelnemer door een professionele trajectbegeleider. Voorop staat het persoonlijke contact en de hulp die de begeleider kan bieden bij het nemen van hobbels en het maken van keuzes. Voor de rol van de begeleider is het van belang dat er een duidelijk plan gemaakt is voor de begeleiding begint. In het Utrechtse VO-ROC-project (met name het TransActie gedeelte) wordt daaraan uitvoerig aandacht geschonken. Er wordt een bemiddelingsplan gemaakt, dat achteraf gebruikt kan worden om het succes van de bemiddeling af te meten. Vergelijkbare aanpakken worden ook in JADS en Werkkompas gehanteerd. In de genoemde projecten zijn de trajectbegeleiders veelal afkomstig uit de hoek van de studie- en beroepskeuze advisering, arbeidsbemiddeling en reïntegratiebedrijven. De betrokkenen in deze projecten onderstrepen dat de trajectbegeleider geen hulpverlener is of kan zijn. In Utrecht heeft men dat geformaliseerd door een tandem van een hulpverlener en trajectbegeleider te formeren. Trajectbegeleiders opereren voortdurend in het spanningsveld dat ontstaat door een grote case-load (veel cliënten) en de opdracht *persoonlijke begeleiding* te verzorgen.

- Administratief case-management

Een andere veel minder intensieve en bewerkelijke manier om de voortgang van een jongere in een schoolloopbaan of traject te volgen is die van administratief case-management.

Het case-management kan zich uitsluitend richten op risicoleerlingen, hetzij op grond van een bepaald vastgesteld risicokenmerk (afgebroken opleiding, persoonskenmerken, thuissituatie), hetzij op grond van feitelijk opgetreden

problemen (verzuim, schooluitval, criminaliteit, hulpvraag). Het gaat er in deze gevallen om de jongere te volgen met behulp van een administratief monitoringssysteem. In feite functioneert de leerplichtregistratie idealiter op een dergelijk manier: centraal wordt bijgehouden of en waar een leerplichtige ingeschreven staat.

De meeste systemen zijn reactief, dat wil zeggen dat zij pas een afwijking registreren wanneer die door een derde is aangemeld (vgl. verzuimmelding school). De VO-ROC Screening is een goed voorbeeld van een meer pro-actief gebruik van een registratiesysteem. Met behulp van de gegevens van alle ingeschreven (leerplichtige) jongeren wordt gecontroleerd wie wel en wie niet ingeschreven staat bij een beroepsopleiding. Deze veel omvangrijkere manier van registratie gaat uit van alle jongeren in een bepaalde leeftijdscategorie en screent regelmatig de gehele populatie op probleemindicaties.

De ontwikkeling van dergelijke vormen van intensief en extensief case-management staat nog in de kinderschoenen. Beschikbaarheid van adequate geautomatiseerde systemen is een vereiste, maar vooral is het nodig om een goede balans te vinden tussen intensieve vormen van (persoonlijke) begeleiding en lichtere vormen van case-management. Juist in de combinatie van beide zou de kracht en efficiëntie kunnen liggen.

2.4 Terug naar school

In de jaren tachtig en negentig functioneerde in het land een flink aantal zogenaamde spijbelopvangprojecten. Deze projecten waren geënt op een landelijke subsidieregeling en hadden tot doel om spijbelaars en voortijdig schoolverlaters via een aangepast programma weer terug te leiden naar de school. Hoewel een deel van de projecten zeker successen behaalde, werd de algemene effectiviteit van de projecten als onvoldoende beoordeeld. Bovendien achtte men het in die tijd wenselijk om tot een vermindering van het aantal curatieve voorzieningen te komen en de preventie in de school te versterken. Leerlingen moesten niet langer verwezen worden naar een kleinschalig project, maar zoveel mogelijk in de school geholpen worden. Veel van de spijbelopvangprojecten verdwenen.

Kans van slagen

TOV in Utrecht bestaat sinds 1986 en heeft alle beleidsveranderingen doorstaan. Sinds vele jaren vangt men jongeren op die het op school (tijdelijk) niet redden. Ongeveer driekwart van de deelnemers stroomt uit naar een vorm van regulier onderwijs, waarbij moet worden aangetekend dat daarvan slechts een beperkt deel (25% van alle deelnemers) terug gaat naar het voorgezet onderwijs.

Het voorbeeld van TOV maakt duidelijk dat, -alle preventie ten spijt-, de behoefte aan tijdelijke opvang van leerlingen niet verdwenen is. Ook elders in het land bestaan nog enkele spijbelopvangprojecten, maar de houding van de betrokkenen in de regio is vaak ambivalent. Enerzijds erkent men de waarde van de opvang en van het werk dat met de jongeren wordt gedaan. Anderzijds ziet men dat de opvangprojecten vaak een relatief geïsoleerde positie innemen en tamelijk ver van de school af staan. Net als TOV hebben de projecten grote moeite om hun deelnemers terug naar een school te krijgen. De redenen daarvoor zijn tamelijk structureel:

- scholen zijn weinig bereid om deelnemers uit de projecten tussentijds op te nemen;
- de problematiek van de deelnemers wordt (mede door de verbetering van de zorg in de school) zwaarder, waardoor terugplaatsing steeds minder vaak aan de orde kan zijn;
- de projecten hebben een werkwijze gebaseerd op kleine groepjes, veel persoonlijke aandacht, kleinschalige omgeving, individuele programma's. De overgang naar de grootschalige VO-scholen wordt daardoor per definitie niet eenvoudiger. De aansluiting met het speciaal onderwijs is daarentegen wel goed, hetgeen mede verklaard waarom de uitstroom van TOV naar het svo zo hoog is (25%).

Terwijl dus de behoefte aan time-outvoorzieningen nog bestaat, is de ideale oplossing nog niet gevonden. Verschillende opties worden uitgetoet:

- In sommige plaatsen experimenteert men met time-outmogelijkheden in de school zelf. Soms doet de school het alleen voor zichzelf, soms heeft men een netwerk van scholen die elk ruimte vrij maken voor de opvang van potentiële uitvallers. In Gouda heeft men ervaring met deze oplossing en heeft men geconstateerd dat dit moeizaam werkt. Daar wordt de wens uitgesproken om toch tot een vorm van centrale opvang te komen.

- De traditionele spijbelopvangprojecten opereren letterlijk en figuurlijk op afstand van de school. Het voordeel is een ideale omgeving voor de deelnemer om tot rust en ritme te komen. Het nadeel is het genoemde probleem bij terugstroming en het relatieve isolement ten opzichte van de overige boven- en binnenschoolse zorgstructuur. In de huidige situatie, waarin de gezamenlijke scholen steeds meer eigen zeggenschap krijgen over het (bovenschoolse) zorgbudget en gemeenten daarbij aansluiten met hun GOA-middelen, dreigen de traditionele spijbelopvangprojecten op afstand te raken.
- De derde weg zou zijn om te kiezen voor een gedifferentieerd aanbod van binnen- en bovenschoolse time-outplaatsen. Voorwaarde is dat beide ingebed zijn in het geheel van de zorgstructuur in het voortgezet onderwijs. Eén belangrijke succesvoorwaarde is de controle op de in- en uitstroom. In het geval van TOV is de instroom geformaliseerd via leerplicht. Dat is een sterk argument tegen het bezwaar dat dergelijke curatieve voorzieningen al snel als afschuifmogelijkheid benut kunnen worden. Door de toelating onafhankelijk te regelen wordt dat risico ondervangen. Aan de andere kant maakt het voorbeeld van TOV duidelijk dat een meer actief instroombeleid het effectieve bereik van de voorziening zou kunnen vergroten. Op dit moment kent TOV een tamelijk eenzijdige deelnemerspopulatie, waarin het geringe aantal allochtone deelnemers geenszins een afspiegeling is van de problematiek in de stad.

2.5 Toeleiding naar werk

Net als de spijbelopvangprojecten bestonden er in het verleden tal van curatieve projecten die tot doel hadden voortijdig schoolverlaters toe te leiden naar betaald werk. Met de opkomst van het startkwalificatiebeleid zijn veel van dat soort voorzieningen verdwenen. Ijkpunt in het beleid werd het behalen van de startkwalificatie (beroepsopleiding op een bepaald niveau). Alle projecten en onderwijsvoorzieningen die daartoe niet rechtstreeks bijdroegen werden als onwenselijk beoordeeld. Zo verdwenen de randgroepjongerenprojecten, het Vormingswerk en het Oriëntatie & Schakelen in het mbo. Omdat natuurlijk de doelgroep van deze voorzieningen niet verdween moest daarvoor een andere

Kans van slagen

oplossing worden gevonden. Aanvankelijk dacht men met verbeteringen in het reguliere onderwijs al deze risicoleerlingen daar op te kunnen vangen. Dat is echter niet zonder meer mogelijk gebleken. In feite heeft zich in reactie op het opheffen van de genoemde voorzieningen in de jaren negentig een tweeledige reactie voorgedaan: 1) binnen het kader van het reguliere onderwijs is men meer en meer tot alternatieve opleidingsvormen en –eindniveaus gekomen en 2) de buitenschoolse opvang met als doel toeleiding naar werk heeft zich verplaatst van het onderwijsdomein naar het domein van jeugdzorg en arbeidsvoorziening. De voorbeelden in dit onderzoek illustreren beide stromingen.

Alternatieven binnen het reguliere onderwijs

Gold aanvankelijk het ‘Iedereen een startkwalificatie’ als onverbidde credo, later is dat genuanceerd onder meer door de invoering van het Praktijkonderwijs en door de grootschalige invoering van de eenjarige assistentenopleidingen. Daarmee werd het niveau van uitstroom gedifferentieerd, maar dat was niet voldoende om alle doelgroepen van leerlingen met onderwijsachterstanden, taalproblemen, sociaal-emotionele en motivatieproblemen en beperkte leervermogens te kunnen bedienen. Noodgedwongen is men in het middelbaar beroepsonderwijs steeds meer gaan zoeken naar verdere uitbreidingen van de mogelijkheden; soms in de vorm differentiatie van de opleidingsduur (1-, 2- en 3-jarige assistentopleidingen), soms in opleidingsvarianten die buiten de erkend kwalificatiestructuur vallen, soms in opleidingen onder het niveau van de startkwalificatie (niveau-nul-opleidingen) en soms – terugkerend naar de ervaringen uit het Vormingswerk – weer in individuele scholing en arbeidsmarkttoeleiding.

Ook in het vmbo keert langzaam het tij en wordt de noodzakelijke differentiatie gerealiseerd in bijvoorbeeld de nieuwe leerwerktrajecten.

Juist voor de doelgroepen waar het om gaat is niet alleen het niveau en de duur van de opleiding van belang, maar zeker ook de wijze waarop het onderwijs wordt gegeven. Twee elementen keren daarin telkens terug, namelijk de persoonlijke ontwikkeling van competenties (met name op het gebied van sociale vaardigheden en werknemerschap) en de rol van het leren in de praktijk. De voorbeelden van het SPBU en Werken met de Stad laten dat zien.

Het *Samenwerkingsverband Praktijkopleiding Bouwbedrijf Utrecht* (SPBU) is een initiatief van bouwondernemers om jongeren het vak in de praktijk te laten

leren. Het SPBU is zelf een leerbedrijf waar jongeren ervaring op kunnen doen in een beschermde omgeving onder begeleiding. Vanuit het SPBU worden zij vervolgens geplaatst op reguliere stageplaatsen. Door de nauwe contacten tussen SPBU en de bouwbedrijven is de match tussen leerling en bedrijf beter en is er de mogelijkheid om de begeleiding ook tijdens de stage te onderhouden. Het SPBU vormt als het ware een buffer tussen de school (in dit geval ROC Utrecht) en de bouwbedrijven. Lang niet altijd is de aansluiting tussen school en bedrijf optimaal. De school kan niet voorzien in een intensieve begeleiding en in regelmatige contacten met de leerbedrijven. Aan de kant van de bedrijven is niet altijd plaats voor leerlingen. Wanneer het economisch minder gaat, dan daalt het aantal stageplaatsen scherp. Het Samenwerkingsverband is de buffer die dit soort spanningen kan opvangen. Het grote voordeel is dat de jongeren, vooral die in de assistent-opleidingen, niet langer van de aansluitingsproblemen de dupe worden. Aan deelnemers die nog niet direct in kunnen stromen in een opleiding biedt het SPBU bovendien de gelegenheid om een voorschakeltraject te volgen.

Het SPBU is een voorbeeld van een samenwerkingsverband in de bouw zoals die ook elders bestaan. Het succes is gebaseerd op de goede organisatie van het praktijkleren en de begeleiding.

Een andere manier om met praktijkleren om te gaan is die zoals ontwikkeld door het Friesland College. *Werken met de Stad* is een onderwijsconcept dat wordt toegepast in de assistent-opleidingen van een viertal sectoren. Het gaat om een nog jong, maar zeer innovatief concept. Het uitgangspunt is dat men de deelnemers op een andere, eigen manier wil laten leren, waarbij de weg naar het einddoel per individu kan verschillen. Ook hier is de praktijk het belangrijkste.

Leerlingen moeten zelf mee richting en inhoud geven aan hun leerproces. Aansluitend bij hun eigen interesse wordt een individuele leerroute uitgestippeld. Stapsgewijs zoeken de leerlingen naar een beroepenveld dat bij hen past en waar zij stage willen lopen. Centraal in de aanpak staat de wijze van 'lesgeven' en begeleiden. De persoonlijke ontwikkeling van de deelnemer staat voorop. Niet de vakken, maar de competenties van de deelnemer zijn maatgevend voor inhoud van het onderwijs. Ontwikkeling van sociale en communicatieve vaardigheden en reflectievermogen zijn essentiële elementen.

Het eindniveau dat de deelnemers bereiken, wil men gaan toetsen aan de hand van kritische beroepssituaties. Die gedachte sluit aan bij de ontwikkeling in het

Kans van slagen

middelbaar beroepsonderwijs om de opleidingen meer te enten op competenties (in plaats van vakken en eindtermen) en de examinering meer vorm te geven als 'proeve van bekwaamheid'. Verschillende ROC's en Landelijke Organen voor Beroepsonderwijs experimenteren met dergelijke principes. Werken met de Stad sluit aan op die vernieuwing en loopt er te dele in voorop door de aandacht in eerste instantie te richten op de assistent-opleidingen.

Buitenschoolse opvang en toeleiding naar werk

We maken een onderscheid tussen beroepsonderwijs, inclusief de bijzondere vormen zoals hiervoor beschreven, en arbeidstoeleiding. In het eerste geval gaat het om scholing binnen het kader van het reguliere onderwijs, waarbij diplomering het doel is. In het tweede geval gaat het om voorbereiding op en toeleiding naar betaald werk, waarbij niet diplomering of certificering, maar het verkrijgen en behouden van betaald werk voorop staat.

Het onderwijsveld had eerder, via de genoemde projecten en het Vormingswerk, een redelijk groot aandeel in de arbeidstoeleiding van risicojongeren. Voor een deel is die inbreng verdwenen en hebben anderen van buiten het onderwijsveld die taak overgenomen.

Op de eerste plaats zijn dat de initiatieven die zijn voortgekomen uit de arbeidsvoorziening (WIW-uitvoerders, voorheen JWG-uitvoerders, reïntegratie-bedrijven). In dit onderzoek zijn Werkkompas, TransActie en met name JADS daarvan voorbeelden. In het kader van deze projecten wordt scholing gegeven, maar lang niet altijd is het reguliere (beroeps-)onderwijs daarbij betrokken. Soms lijkt er sprake van wildgroei, of op zijn minst onoverzichtelijkheid, wanneer allerlei voor de doelgroep interessante opleidingsmogelijkheden naast elkaar worden ontwikkeld, zonder dat er sprake is van samenhang of afstemming. Sommigen spreken zelfs van concurrentie nu er een zekere commercialisering optreedt van de reïntegratiemarkt.

Op de tweede plaats is een deel van de arbeidstoeleiding verschoven naar de jeugdzorg. Vooral jongeren met een zwaardere problematiek komen terecht in voorzieningen van de jeugdzorg. Daar is persoonlijke hulpverlening het belangrijkste doel, maar is toeleiding naar werk vaak een neven doelstelling.

De onderkant van het opleidingsaanbod is versnipperd. Enerzijds is dat een bijverschijnsel van de – op zichzelf positieve – differentiatie van mogelijkheden.

Anderzijds is vaak volstrekt onduidelijk en willekeurig waarom iemand in het ene of andere scholingstraject terecht komt. De balans moet gevonden worden tussen het loslaten van absolute diplomaniveaus en het laten versnipperen van het opleidingsaanbod. De voorbeelden laten zien hoe op verschillende plaatsen telkens verbeterde en soms innovatieve aanpakken worden ontwikkeld. Tegelijkertijd lijkt er ook behoefte aan regionale afstemming op het terrein van arbeidsmarktgerichte scholing voor risicojongeren. De combinatie van RMC en Werkkompas in Den Haag en van VO-ROC Screening en TransActie in Utrecht laten zien dat de verbindingen tot stand worden gebracht.

2.6 Opvang en jeugdzorg

De samenwerking tussen onderwijs en jeugdzorg is in de afgelopen jaren sterk verbeterd. De meeste aandacht gaat daarbij uit naar de inzet van ambulante zorg (schoolmaatschappelijk werk) en vroegtijdige signalering en pre-indicering (zorgteams). Binnen de jeugdzorg heeft het Bijzondere Jeugdwerk (BJ), met name de daghulp niet-schoolgaande jeugd, van oudsher een speciale relatie tot het onderwijs. Met de bedoeling om meer ‘voortuitgeschoven’ te werken en met de opdracht om de residentiële capaciteit te verminderen heeft het BJ in veel gevallen zich reeds jaren geleden tot het onderwijs gewend om aanvullende diensten te bieden. Net als bij De Horizon in Doetinchem vaak in de vorm van opvangvoorzieningen voor jongeren, die niet langer in het onderwijs geholpen konden worden.

Een belangrijk pluspunt van De Horizon – en vergelijkbare opvangvoorzieningen – is de mogelijkheid om meer diepgaand onderzoek te verrichten. Er is deskundigheid (gedragwetenschappers, hulpverleners), tijd en gelegenheid voor observatie (veelal zijn de huisvesting en voorzieningen goed) en er is bekostiging. Dat zijn belangrijke voorwaarden waaraan vaak in opvangvoorzieningen in een onderwijs-context niet kan worden voldaan. Meteen is daarmee ook een van de knelpunten aangegeven: omdat de opvang geïndiceerde jeugdhulpverlening is, moet aan een aantal voorwaarden worden voldaan, die soms tot belemmering en vertraging leiden.

De wetgeving ten aanzien van de jeugdzorg bepaalt dat er een scheiding dient te zijn tussen de vaststeller, die bepaalt dat hulp noodzakelijk is (indicatiestelling)

Kans van slagen

en de aanbieder van de zorg. De eerste rol is toebedeeld aan de Bureaus Jeugdzorg. De scheiding van zorgaanbod en indicering is een waardevol principe, dat echter tot onaanvaardbare vertraging kan leiden. Wanneer voor een indicatie een verwijzing naar Bureau Jeugdzorg nodig is en daar vervolgens (opnieuw) een diagnose moet worden gedaan, gaat niet alleen tijd verloren, ook ervaren jongeren en ouders het nieuw onderzoek vaak als ‘dubbelop’. Eén oplossing is, zoals we zagen, het vooruitschuiven van de inzet van Bureau Jeugdzorg naar de zorgteams of – zoals in Gouda – naar een centraal team. De ervaring leert dat door de korte lijnen de verwijzingen effectiever kunnen zijn. In het geval van De Horizon speelt een vergelijkbare problematiek. Om een jongere op te kunnen nemen zou de instroom via Bureau Jeugdzorg moeten lopen. De indicatiestelling duurt echter gemiddeld drie maanden. Afgesproken is dat De Horizon de indicatiestelling zelf verricht en achteraf door Bureau Jeugdzorg laat toetsen. Mede om die reden is de aanname geformaliseerd (toetsingsprofiel daghulp, indicatiekenmerken, contra-indicaties).

Een tweede knelpunt is de relatief grote afstand tussen de opvang en de scholen. De deskundigheid die is opgebouwd in De Horizon zou goed op andere wijzen ook in de scholen ingezet kunnen worden; denk bijvoorbeeld aan advisering, preventieprojecten en diagnostiek.

Opvallend is dat uitstromers van De Horizon, de doelgroep in aanmerking genomen, relatief vaak terug gaan naar het onderwijs (in 2000 gingen 7 van de 21 terug naar het vo en 4 naar een mbo-opleiding).

2.7 Wat kosten trajecten voor voortijdig schoolverlaters?

Moelijk te beantwoorden vraag

Een belangrijke en telkens opnieuw gestelde vraag is die naar de kosten van de voorzieningen voor voortijdig schoolverlaters. Inzicht in de kosten is relevant om een kosten-batenafweging te maken. In het kader van dit onderzoek is een poging gedaan om zicht te krijgen op de kosten van de voorbeeldprojecten. Dat is niet gelukt. Net als in eerdere onderzoeken is gebleken lukt het niet om scherp aan te geven wat de kosten zijn van een bepaalde activiteit. Dat is niet een kwestie van ontbrekende boekhoudingen of schimmigheid bij de projecten over de ingezette financiële middelen. Veel meer ontbreekt het aan een werkbaar analysekader

waarmee de belangrijkste vraag beantwoord kan worden: wat bedoelen we precies als we vragen naar de kosten van de bestrijding van voortijdig schoolverlaten (VSV)?

Een voorbeeld uit het onderzoek maakt het probleem duidelijk. De Horizon, een jeugdzorginstelling, vangt jongeren op die via de onderwijszorgstructuur ingebracht worden. Omdat er die verbinding ligt naar het onderwijs doet de Horizon ook een beroep op de gemeenten voor een bijdrage. De gemeenten betalen € 45 per week per deelnemer en brengen zo per jaar gezamenlijk bijna 80.000 euro bijeen voor de Horizon. De daadwerkelijke kosten - en ook de feitelijke bekostiging - van de Horizon liggen vele malen hoger dan het bedrag dat de gemeenten inbrengen. De bekostiging van de Horizon loopt via de jeugdzorgwetgeving. Wat zijn nu de kosten die de Horizon maakt onder de vlag voortijdig schoolverlaten? De Horizon vangt immers jongeren op met bepaalde typen problemen en doet dat ongeacht of die jongeren op school zaten. Het is een reguliere taak van de Horizon. Toch is het evenmin zinvol om alleen de bijdrage van de gemeenten als kosten voor voortijdig schoolverlaters aan te merken. Het bedrag is op zichzelf niet voldoende om verblijf bij de Horizon te betalen.

Vergelijkbare kwesties doen zich voor als we kijken naar de inzet die scholen, arbeidsbemiddeling, leerplichtambtenaren, schoolartsen, sociale diensten enzovoort plegen, dus: Wat bedoelen we als we het hebben over de kosten van een VSV-traject?

Naar een betere vraagstelling

Om de vraag te kunnen beantwoorden moeten we de vraag anders stellen. Bij de analyse van de financiële situaties van de projecten is met name gekeken in welke richting de oplossing voor de kostenvraag gezocht zou moeten worden. In onze zienswijze is een helder denkkader nodig dat stoelt op een analyse van de vraag. Een aanzet voor een dergelijk denkkader willen we in deze paragraaf doen. Niet met de intentie om daarmee de kostenvraag voor eens en voor altijd op te lossen, of om de kostenvraag weg te definiëren. Integendeel, de vraag naar kosten en baten wordt in de toekomst (weer) erg belangrijk, wanneer onverhoopt de financiële ruimte voor de overheid afneemt en er beleidsmatige keuzes gemaakt

Kans van slagen

moeten worden. Het hierna gegeven denkkader kan een eerste bijdrage vormen in de noodzakelijke discussie over de kostenkant.

Denkkader kosten VSV

Voortijdig schoolverlaten is een complex en divers probleem. Het begrip VSV heeft verschillende aspecten, die verwijzen naar concrete soorten problemen. Voorbeelden zijn: de wettelijke plicht om naar school te gaan, het soort en de kwaliteit onderwijs dat de school biedt, psychische, leer- of gedragsproblemen waarmee leerlingen te maken kunnen hebben, overlastproblemen die ontstaan door spijbelen, gezinsproblemen. Het oplossen van die problemen - of anders geformuleerd: het tegemoet komen aan die behoeften - is veelal een reguliere taak van even zoveel instellingen. Het is de taak van de school om goed en passend onderwijs te bieden, van de leerplichtambtenaar om toe te zien op naleving van de wet, van de jeugdzorg om hulpverlening te bieden enzovoort.

Het gaat om reguliere taken van die verschillende instanties. Je zou kunnen zeggen: die instanties zijn in het leven geroepen om (onder meer) die taken te vervullen. In principe is daarvoor dan ook niets extra's nodig: geen extra regelgeving, geen extra middelen, geen extra opdrachten.

Wel is direct in te zien dat het samenbrengen van die verschillende disciplines en organisaties een extra inspanning vraagt. In het onderzoek hebben daarvan we praktische voorbeelden gezien zoals de multidisciplinaire teams en het CTVS in Gouda.

Reguliere taken

In de bovenstaande redeneerlijn gaan we uit van *reguliere taken*. Nu kan dat reguliere werk zowel betrekking hebben op de specifieke probleemgevallen, als op de 'probleemloze' jongeren. Ter illustratie hanteren we daarvoor een (hypothetische) 80% - 20% verdeling.

80% van de jongeren doorloopt zonder bijzondere problemen de school voor voortgezet onderwijs, begint aan een vervolgopleiding en/of vindt een baan; voor deze jongeren is niet anders nodig dan het 'normale' aanbod van onderwijs, begeleiding, advisering, bemiddeling.

20% van de jongeren ondervindt problemen in de schoolloopbaan of bij het vinden van werk; voor deze groep is speciale inzet nodig van hulpverlening, begeleiding, speciale trajecten etc.

Voor beide vormen van inzet geldt dat ze kunnen behoren tot de reguliere activiteiten van bepaalde instellingen. Zo verzorgen de scholen voor vmbo onderwijs voor een brede groep scholieren en hebben de scholen voor praktijkonderwijs een bijzondere doelgroep en taakstelling.

Een belangrijke ontwikkeling die we de afgelopen jaren hebben gezien is de verschuiving en vervaging van de grens tussen 80% en 20%. De teneur is om het 80%-segment te vergroten en het 20%-deel te verkleinen: minder speciaal onderwijs, minder curatieve opvangprojecten. Daarmee is de capaciteit om jongeren te helpen niet per definitie kleiner geworden. Het gaat ook om een andere inzet van de capaciteit. Veel van de mogelijkheden uit het 20%-segment worden overgebracht naar het 80%-gedeelte. De zorgcapaciteit in de scholen neemt toe, evenals de diversiteit van trajecten (denk aan de leerwerktrajecten vmbo, assistentopleidingen in het mbo). Het is de wens om preventief te werken die een stimulans is achter de verschuiving. Eén van de effecten van deze ontwikkeling is dat er onduidelijkheden en fricties zijn ontstaan in het begrip van *reguliere taken*.

Extra geld

Keren we even terug naar de vraag waarmee we gestart zijn: wat kost de bestrijding van voortijdig schoolverlaten? Zoals gezegd is de vraag eigenlijk niet correct gesteld. Om voortijdig schoolverlaten op te lossen, namelijk zorgen dat iemand weer naar school gaat en een startkwalificatie haalt, moeten andere, onderliggende problemen worden opgelost. Vaak is het niet meer naar school gaan een (bescheiden) uitdrukking van veel grotere problemen. Als een leerling bijvoorbeeld met incest te maken heeft, dan is het gewicht van dat probleem zwaarder dan het mogelijk spijbelen van school. Het label VSV is daarom niet altijd de juiste titel om het probleem aan oplossingen te koppelen (vgl. het hierboven geschetste voorbeeld van de Horizon).

Toch is de vraag naar de kosten wel relevant, want er wordt ook geld ingezet specifiek onder de noemer VSV (denk aan RMC, GOA, VOA). Analoog aan de redenering hierboven zou een analyse gemaakt moeten worden: wat zijn activiteiten (en kosten) die weliswaar een associatie met VSV hebben, maar feitelijk onder een andere vlag tot de reguliere taak van een bepaalde instelling behoren (denk aan de inzet van de jeugdzorg in de multidisciplinaire teams)? En

Kans van slagen

wat zijn additionele activiteiten en middelen, die bovenop of naast de reguliere taak en bekostiging komen?

Anders geformuleerd luidt de vraag: waarom is er eigenlijk *extra geld* nodig om voortijdig schoolverlaten te bestrijden en waarom kan dat niet vanuit de reguliere taak van alle betrokkenen worden gedaan?

Aansluiting tussen probleem en oplossing

Om die wezenlijke vraag te kunnen beantwoorden gaan we terug naar de 80%-20%-redenering. In een ideale situatie is er voor een complex probleem waarmee een kind te maken heeft een precies passende oplossing beschikbaar en is er bovendien voor die passende oplossing niets anders nodig dan dat de betrokken instantie 'gewoon' zijn werk doet. Dat is het beeld van de reguliere taak. Nu blijkt dat in de praktijk nog wel eens tegen te vallen. Niet altijd passen probleem en oplossing (geheel) bij elkaar.

Als om de een of andere reden de beschikbare oplossingen niet passen bij de feitelijk problemen, ontstaan er knelpunten en wordt het (bijkomende) doel van bestrijding voortijdig schoolverlaten niet bereikt. Voorbeeld: een 13-jarige heeft ernstige gedragsproblemen en zou een plek moeten krijgen op een zmk-school, maar er is in de regio geen dergelijk onderwijs beschikbaar. In plaats daarvan wordt de 13-jarige opgevangen in een leerwerkplaats. De leerling is 'van de straat', maar het lukt niet om een goed onderwijsaanbod te realiseren. Oplossing en probleem sluiten niet goed aan.

Met enige vereenvoudiging gaat het om twee typen aansluitingsproblemen:

- dynamische aansluitingsproblemen;
- statische of structurele aansluitingsproblemen.

Er zit altijd dynamiek in de *fit* tussen problemen en oplossingen. Dat komt omdat de problemen van jongeren veranderen in een veranderlijke maatschappij. Het komt ook door dynamiek die er is bij de 'oplossende' instanties. De schaalvergroting in het onderwijs, de fusies in de jeugdzorg, de reorganisaties bij de arbeidsbemiddeling hebben allemaal effect op de mate waarin op vragen kan worden gereageerd. Er is met andere woorden sprake van dynamiek zowel aan de probleemkant, als aan de oplossingskant.

De dynamiek verwijst in principe naar tijdelijke fricties en naar de tijd die nodig is om weer een passende aansluiting te vinden. We spreken van dynamische

aansluitingsproblemen als er ruimte is voor beweging, dat wil zeggen als er mogelijkheden zijn om de aansluiting te herstellen.

Tegenover de dynamische problemen staan aansluitingsproblemen met een veel meer statisch karakter. Er is sprake van een slechte aansluiting tussen behoeften en het aanbod, terwijl er geen ruimte voor correctie is. Er zijn, met andere woorden, structurele belemmeringen in tot een goede *fit* tussen vraag en aanbod te komen.

Het eerder al aan de orde gekomen punt van afstemming, coördinatie en samenwerking is in de kern een structureel en statisch probleem. Er is immers geen zicht op een duurzame oplossing. Kenmerkend voor dergelijke netwerkachtige structuren is het voortdurend moeten aanpassen aan het spanningsveld van verschillende betrokken organisaties. Er moet telkens opnieuw geïnvesteerd worden in het realiseren en instandhouden van de samenwerking (tot dat wellicht ooit een institutionalisering van de samenwerking optreedt en het probleem verschuift).

Een ander type problemen treedt op wanneer het aanbod structureel niet past bij de vraag. In de vorming van het vmbo (en het verdwijnen van het ivbo, het ontstaan van het praktijkonderwijs) lijken er voor bepaalde categorieën leerlingen structurele problemen te zijn ontstaan om het vmbo met succes af te kunnen sluiten. De overgang tussen vmbo en mbo is een kenmerk van het stelsel van onderwijs, dat verantwoordelijk is voor een groot deel van het voortijdig schoolverlaten. Dergelijke problemen hebben een relatief statisch karakter: je kunt de gevolgen ervan wel opvangen, maar een fundamentele oplossing is buiten bereik.

Geld voor bestrijding voortijdig schoolverlaten

Hoe wordt geld ingezet dat specifiek tot doel heeft de VSV-aanpak te verbeteren? Dat geld wordt mogelijk gebruikt om taken mee uit te voeren die eigenlijk tot het reguliere takenpakket behoren van betrokken organisaties. Wanneer dat een (semi-)structureel karakter heeft, is er eigenlijk sprake van een ongewenste situatie. Beter zou het zijn om de betrokken organisatie te beoordelen en te kijken waarom de reguliere taak niet zonder extra middelen kan worden uitgevoerd. Lig het aan de wijze van organiseren bij de instelling zelf, is de bekostiging niet in verhouding met het opgelegde takenpakket, zijn er belemmeringen in de regelgeving?

Kans van slagen

Wanneer een dergelijke analyse plaatsvindt, zal al snel duidelijk zijn dat de extra financiële inzet een tijdelijk karakter moet hebben.

VSV-gelden zijn in principe gerichte op aansluitingsproblemen:

- er is sprake van veranderingen (dynamiek) in de problemen of bij de betrokken organisaties, waardoor tijdelijk jongeren niet (goed) geholpen kunnen worden; extra geld wordt benut om het probleem op te lossen of om de tijd te overbruggen. Voorbeelden zijn de RMC-middelen die worden ingezet om de leerplichtregistraties te verbeteren.
- er is sprake van een netwerk van samenwerkende organisaties, waarvoor extra middelen voor coördinatie, procesmanagement en ondersteuning nodig zijn. Voorbeeld: RMC-middelen voor coördinatie.
- er is sprake van ‘dweilgeld’: extra middelen die worden ingezet om de gevolgen van structurele problemen elders zo goed mogelijk op te vangen (‘dweilen met de kraan open’). Voorbeelden zijn de vele opvangprojecten die lokaal en regionaal bestaan om jongeren op te vangen die (meestal tijdelijk) niet op school, niet in het speciaal onderwijs, niet in de jeugdzorg en niet op de arbeidsmarkt terecht kunnen.

Naast deze soorten van inzet van VSV-middelen wordt er natuurlijk ook het nodige gestoken in onderzoek- en ontwikkelingsactiviteiten, beleidsontwikkeling en communicatie.

Naar een antwoord

De vraag wat de bestrijding van schooluitval nu werkelijk kost, blijft vooralsnog onbeantwoord. Het hierboven geschetste denkkader biedt evenwel mogelijkheden voor een nieuwe, kritische benadering van het bekostigingsprobleem. Daarbij wordt in de eerste plaats gekeken naar structurele, reguliere oplossingen. Wat behoort tot de ‘normale’ taak en hoe kan die taak optimaal worden uitgevoerd? Waar treden tijdelijke of meer structurele knelpunten op en hoe kunnen die worden opgelost? Wat is er tenslotte nog nodig om de samenwerking gaande te houden en wat is er nodig om de maatschappelijke dynamiek van problemen en oplossingen te kunnen bijhouden?

Een dergelijke benadering kiest echter een geheel ander vertrekpunt dan de kosten/batenverhouding van de een of andere activiteit, zoals in dit onderzoek. Er wordt een meer diepgaande analyse voorgesteld van de aard van de problemen (vragen, behoeften) en de wijze waarop een maatschappelijk antwoord wordt

vorm gegeven. In de eerste plaats is het de verantwoordelijkheid van partijen zélf om hun kerntaken te benoemen. Uiteindelijk echter moet ook langs die andere route de vraag beantwoord kunnen worden of en waarom het zinvol is om deze of gene activiteit voort te zetten.

Een ander nog niet aangeroerd aspect is dat van de mogelijk toekomstige (maatschappelijke) opbrengsten van bestrijding voortijdig schoolverlaten. Het is evident dat de effecten van werkloosheid, marginalisering en criminaliteit, die vaak met voortijdig schoolverlaten worden verbonden, leiden tot aanzienlijke financiële en maatschappelijke kosten. Ook hier geldt echter dat er (nog) geen overtuigende modellen zijn ontwikkeld om die kosten - hetzij retrospectief, hetzij prognosticerend - zichtbaar te maken. We weten met andere woorden niet goed hoe relatie tussen schooluitval en bijvoorbeeld werkloosheid er precies uitziet. Zo is er een (zwak) causaal verband tussen schooluitval en latere werkloosheid én een (sterker) causaal verband tussen werkloosheid en schooluitval (hogere werkloosheid, lagere uitval). Het maakt de (financiële) calculatie van investeringen en terugverdieneffecten uiterst moeilijk.

De mogelijke oplossing ligt in het systematisch verbeteren van aanpakken, met een meer vaste, stabiele structuur, zodat op het niveau van bepaalde doelgroepen over een middellange periode effecten zichtbaar kunnen worden. De huidige min of meer fragmentarische en telkens wisselende aanpak, met tal van relatief geïsoleerde activiteiten, vertroebelt het zicht op (langere termijn) effecten.

2.8 Bouwstenen voor een samenhangende regionale aanpak

In de voorgaande paragrafen zijn verschillende functies besproken, die gezamenlijk de bouwstenen vormen van een samenhangende regionale aanpak. De voorbeeldprojecten maken duidelijk welke richtingen men is ingeslagen met het zoeken naar steeds beter passende oplossingen. In sommige gevallen is men duidelijk nog zoekende (time-out/spijbelopvang, onderwijsconcept Werken met de Stad), in andere gevallen kristalliseert zich een min of meer stabiel patroon uit (zorgteams). De voorbeelden maken ook duidelijk waar knelpunten zitten. Een opvallend punt is dat de financiering van de projecten geen overwegend groot knelpunt is. De toegenomen beleidsaandacht voor de problematiek van voortijdig

Kans van slagen

schoolverlaten en risicojongeren in het algemeen heeft geleid tot een substantiële toename van beschikbare middelen, met name ook via de lokale overheid (gemeente, provincie). Voor het eerst lijkt niet zo zeer geld de belemmerende factor, maar eerder de organisatie van de zorg. De samenwerking tussen onderwijs (svo, vo, mbo), jeugdzorg, arbeidsvoorziening, jeugdgezondheidszorg, leerplicht, welzijnswerk, politie en gemeenten is de laatste jaren in een stroomversnelling gekomen. De projecten in dit onderzoek zijn daarvan voorbeelden. Tegelijkertijd laten zij zien dat er nog een lange weg te gaan is.

Tot slot van dit hoofdstuk staan we stil bij een viertal punten dat uit de casestudies naar voren is gekomen. De punten verwijzen naar relevante spanningsvelden in de verdere ontwikkeling van de regionale aanpak voortijdig schoolverlaten.

Samenhang en regie

Zoals hiervoor werd aangegeven staat of valt een regionale aanpak bij de samenwerking en afstemming tussen de verschillende bouwstenen. Er is met andere woorden cement nodig. Bij de decentralisering van de bestrijding voortijdig schoolverlaten, die is ingezet medio jaren negentig, is geleidelijk de gemeente naar voren geschoven als een belangrijke regievoerder. Door subsidie- en beleidsverantwoordelijkheid bij de gemeenten te leggen kregen deze een grote rol in de sturing van de regionale samenwerking (denk aan Grote Stedenbeleid, GOA, Preventief Jeugdbeleid). In vrijwel alle projecten in het onderzoek zien we de actieve, stimulerende en faciliterende rol van de gemeente terug.

Toch zijn bij deze ontwikkeling ook kanttekeningen te maken. Veelal vervult de grotere regiogemeente de regierol. Het gevolg kan zijn dat de kleine gemeente een passieve of aflatende houding aanneemt, de problematiek niet erkent (deze komt in ons dorp niet voor) en geen ambtelijke capaciteit beschikbaar maakt.

Op de tweede plaats is er de gebiedskwestie. Een regio is vaak groter dan één (grootstads-) gemeente. Een regionale aanpak vereist bovengemeentelijke samenwerking. De gecombineerde effecten van schaalvergroting én decentralisering maken dat andere partijen, zoals de Bureaus Jeugdzorg, ROC's, onderwijsbegeleidingsdiensten, AOB's of welzijnswerkinstellingen, zich regionaal (bovengemeentelijk) organiseren, waardoor de individuele gemeente

Succes in soorten en maten

zich voor problemen geplaatst ziet in het voeren van regie. De regio (groter dan de gemeente, kleiner dan de provincie) wint aan belang.

Een derde punt is de ‘concurrentie’ die de gemeente ondervindt in haar regierol door de betere organisatie van voorheen versnipperde instellingen. De ontwikkelingen in de jeugdzorg zijn al genoemd. In het onderwijs lijken de samenwerkingsverbanden in het vo een steeds belangrijke rol te gaan krijgen. Vanzelfsprekend betekent een betere organisatie dat de samenwerking daarvan kan profiteren. Anderzijds roept het ook de vraag op wie over welke zaken regie kan of moet voeren.

Warmte in een koeler wordende omgeving

Zonder uitzondering wijzen de projecten in het onderzoek op de noodzaak van individuele aandacht, van warmte en positieve contacten in de ondersteuning van de jongeren. Een goed contact, doorzettingsvermogen, vertrouwen en voorkomen van cynisme zijn sleutelwoorden in de beschrijving van succesvolle werkwijzen. Het is opmerkelijk dat deze ‘warme’ benadering lijkt te moeten gebeuren in een steeds ‘koeler’ en zakelijker wordende omgeving. Steeds meer – en terecht – wordt van de projecten efficiëntie, transparantie en resultaatgerichtheid gevraagd. Door resultaatbekostiging (output-financiering), commercialisering en bedrijfsmatig werken van maatschappelijke voorzieningen verandert het klimaat. De aandacht verschuift van het proces naar het in- en uitstroommoment. Het gevaar bestaat dat de kwaliteit van het proces aan belang verliest, ten opzichte van de selectie en screening van de instroom. In het onderzoek werd hier en daar melding gemaakt van dergelijke verschijnselen. Er bestaat een reëel risico van afoming door selectie van ‘geschikte’ en gemotiveerde jongeren. Er ligt een belangrijke uitdaging in het duurzaam in balans houden van de noodzakelijke aandacht voor de kwaliteit van het proces en het efficiënt en transparant uitvoeren van de taken.

Kleinschalig èn grootschalig

Kleinschaligheid, tot op het individuele niveau, is een relevante succesfactor in de verschillende aanpakken. In de combinatie van individuele trajecten en geborgenheid van een kleine groep ligt een sleutel voor succes. Juist de sociale context van de individuele aanpak lijkt voor de komende periode een belangrijk ontwikkelingssterrein.

Kans van slagen

De voor de hand liggende nadruk op individualisering en kleinschaligheid mag evenwel niet het zicht ontnemen op de noodzaak van meer grootschalige en minder intensieve aanpakken. Een essentiële doelstelling in de bestrijding voortijdig schoolverlaten is die van de sluitende aanpak. De pretentie is om geen enkele jongere door de mazen van het net te laten vallen. Daarvoor zijn grootschalige werkwijzen, zoals Werkkompas en VO-ROC Screening nodig. Verdere ontwikkeling langs beide sporen, kleinschalig/intensief en grootschalig/extensief, lijkt de aangewezen weg voor de realisering van een sluitende aanpak.

Niet-willers

Naarmate de zorg in het onderwijs verbeterd wordt en de samenwerking wordt versterkt, stuit men in de aanpak meer en meer op de moeilijker gevallen. Voor een deel gaat het daarbij om de zware en complexe problematieken. Voor een ander deel echter om jongeren die niet willen, geen onderwijs, geen hulpaanbod, geen begeleiding. Recent neemt de druk op deze groep toe. De handhaving van regelgeving rondom uitkeringen en leerplicht wordt verscherpt. In navolging van het Rotterdamse Basta-project, worden ook elders zogenaamde leerstraffen ontwikkeld. Met de leerplichtwet in de hand worden jongeren gedwongen een traject te volgen. Spijbelars, leerplichtige voortijdig schoolverlaters, kleine criminelen en uitkeringsgerechtigden kunnen – overigens met wisselend succes – gedwongen worden een aanbod van ondersteuning, bemiddeling of begeleiding te accepteren.

Wanneer het echter gaat om het behalen van een startkwalificatie, een solide basis voor de verdere arbeidsloopbaan, zal de oplossing uiteindelijk elders gevonden moeten worden. Projecten zoals Werken met de Stad wijzen de richting: het ontwikkelen van onderwijsconcepten die jongeren voorbereiden op een loopbaan als werknemer, maar ook als mens en burger. De plaats van het onderwijs in relatie tot het leren op latere leeftijd zal opnieuw worden bepaald. Jongeren als kritische consumenten van onderwijs zullen meer zelf hun keuzes willen maken. De verhouding tussen dwang en verleiding zal daardoor weer veranderen.

3 De beleving van ex-deelnemers aan projecten en trajecten

In dit hoofdstuk geven we op basis van telefonische gesprekken met een kleine honderd ex-deelnemers aan de eerder beschreven projecten/trajecten een beeld van hun ervaringen in en waardering van het project of traject waar ze aan hebben deelgenomen. In de eerste paragraaf (3.1) staan de ervaringen van jongeren in de afzonderlijke projecten en trajecten, die de gevraagde deelnemergegevens konden/wilden bieden, centraal. In de tweede paragraaf (3.2) wordt het totaalplaatje op grond van alle deelnemers geschetst. Daarin zijn ook de conclusies op basis van de gesprekken verwerkt.

3.1 Ervaringen in de afzonderlijke projecten/traject

3.1.1 Coördinatieteam Voortijdig Schoolverlaten Gouda

typering: trajectbegeleiding/casemanagement, doelstelling onderwijs

De meeste jongeren die begeleiding van de CTVS hebben gehad, wilden vanaf het begin verder met leren: *'ik wilde gewoon verder met de havo'*, zo zegt er een. Enkelen wilden toen ze eraan begonnen, doorstromen naar werk. Een van hen is tijdens het traject van opvatting veranderd en wilde toch weer gaan leren in plaats van werken. De gesprekken tussen begeleiders en deelnemers gingen vooral over opleiding en school en maakten structureel deel uit van de begeleiding: de gesprekken waren op vaste momenten en werden geïnitieerd door de begeleiding. Het meest positieve aan het traject vinden de leerlingen de aandacht die ze kregen van de begeleiding. Ze vinden over het algemeen ook dat ze er best wat geleerd hebben. Ze hebben er kennis en vaardigheden opgedaan, bijvoorbeeld een nieuwe manier van huiswerk maken met behulp van een tijdschema, maar ook werkervaring en meer zelfvertrouwen gekregen. Toch zijn enkele jongeren ontevreden. Die vinden dat ze er niets aan gehad hebben. *'Ik heb geen begeleiding gehad, ik ben alleen maar drie maal gebeld'*, zegt een van hen. Twee ex-

Kans van slagen

deelnemers geven het traject een heel laag cijfer. Een hoog cijfer wordt gegeven door een ex-deelnemer die heel tevreden is over de oplossing die het CTVS voor hem gevonden heeft: *'ik wilde **niet** full time naar school en het leerlingwezen pakte ook niet goed uit. Ik doe nu iets heel praktijkgericht.'* Gemiddeld krijgt het traject een 6.9. Na het traject zijn zeven jongeren weer verder gegaan met school, drie zijn gaan werken.

Een enkeling heeft na afloop nog een keer contact gehad met de trajectbegeleiding, de meesten niet. Het merendeel had geen behoefte aan verder contact, hoewel enkelen toch wel graag naderhand nog een persoonlijk gesprek hadden gewild.

De meesten zijn van mening dat het traject géén bijdrage heeft geleverd aan wat ze daarna zijn gaan doen. Op het moment van het interview zitten 6 jongeren op school/opleiding en werken er vier.

3.1.2 RMC Casemanagement subregio Den Haag

typering: trajectbegeleiding/casemanagement, doelstelling onderwijs

Bijna eenderde van de jongeren is via het arbeidsbureau met de trajectbegeleiding in aanraking gekomen en deed mee om zijn of haar kans op werk te vergroten, tweederde deed mee met het oog op verdere scholing. Sommigen geven aan dat ze daarnaast ook aan hun persoonlijke ontwikkeling wilden werken: *'ik wilde meer wilskracht krijgen om de dingen waar ik aan begin ook af te maken'* zegt een van hen. De meesten bleven bij hun oorspronkelijke doel, een enkeling veranderde zijn uitstroomdoel tijdens het traject van opleiding naar werken.

Bij een aantal ex-deelnemers scoort de begeleiding hoog. De redenen daarvoor lopen uiteen. De een waardeert het traject omdat het hem weer aan het leren heeft gebracht: *'ik ben het nut van school weer in gaan zien'*, de ander omdat hij zich heeft leren aanpassen: *'ik weet nu veel meer over sociaal zijn'*. Anderen vellen een positief oordeel omdat de begeleiding iets voor hen geregeld heeft: *'ze hebben goed en snel een opleiding voor me geregeld'* en een ander: *'zij hadden adressen van de juiste bedrijven, ik had zelf ook wel gezocht, maar zonder resultaat'*. Toch zijn er ook aardig wat ex-deelnemers die zeggen er weinig aan gehad te hebben (6).

Bijna tweederde is van mening dat de trajectbegeleiding geen rol heeft gespeeld in wat ze daarna gingen doen. Zij vinden dat ze het werk dat ze deden of de

De beleving van ex-deelnemers aan projecten en trajecten

opleiding die ze daarna gingen volgen aan hun eigen inspanningen te danken hadden. Gemiddeld wordt een 6.9 gegeven.

De ene helft van de ex-deelnemers heeft na afloop van de trajectbegeleiding nog een aantal malen contact gehad. Bij een deel van de jongeren was dat op eigen initiatief, een deel werd benaderd door de trajectbegeleider. De andere helft heeft na afloop van het traject geen enkel contact meer gehad. Over het algemeen hadden de ex-deelnemers daar ook geen behoefte aan. Op het moment van het interview hebben acht jongeren werk (de helft full time, de helft parttime), vier volgen een opleiding, één volgt een ander traject en één is werkloos.

3.1.3 De Horizon Doetinchem

typering: inhoudelijk traject op maat, doelstelling onderwijs

Het grootste deel van de jongeren kwam naar de Horizon met het doel om daarna weer verder te gaan met leren. Enkelen geven aan dat ze daarnaast ook iets aan hun persoonlijke ontwikkeling wilden doen. Voor de een is dat 'meer discipline krijgen', voor de ander 'meer zelfvertrouwen krijgen'. Een enkeling had vooraf geen idee wat het project inhield. Enkelen hebben hun doel tijdens de rit van leren naar werk gewijzigd.

Het meest positieve aan het project vinden de deelnemers de manier waarop de begeleiding met ze om is gegaan en de aandacht die ze kregen. Sommigen vonden ook dat ze er leuke activiteiten konden doen. Een enkeling weet niets positiefs te noemen. De jongeren hebben wat aan het project gehad voor hun kennis en vaardigheden, maar ook voor hun persoonlijke ontwikkeling. Dit valt te illustreren met uitspraken als: *'ik raak niet zo snel meer opgefokt'*, *'mijn gedrag is verbeterd'*, *'ik heb nu meer sociale vaardigheden'*. Zeven deelnemers zijn na het project gaan werken: *'via de stage die ik liep via Horizon kon ik aan een baan komen'* vertelt een jongere, en een andere zegt: *'Horizon heeft gezocht naar werk in de buurt van mijn huis, nadat ik had aangegeven dat ik graag met kinderen werkte'*. Elf gingen na het project verder met leren.

Het oordeel van de ex-deelnemers is overwegend positief. Het minimum is een vier, het maximum een 10. Gemiddeld geven de ex-deelnemers een 6.9. Iets meer dan de helft van de jongeren is van mening dat het project een bijdrage heeft geleverd aan wat ze daarna zijn gaan doen. Dat kan school zijn, maar ook werk. *'Ik ben teruggegaan naar mijn oude school, daar hebben zij mij bij geholpen'*, zegt een van hen. Een ander: *'zij hebben die baan voor mij gezocht'*, en weer een

Kans van slagen

ander: *'de hele overstap is geregeld door het project. Ik werd vergezeld door een begeleider van het project tijdens de gesprekken met de nieuwe school'*. Iets minder dan de helft zegt dat het project er buiten stond als het gaat om wat ze daarna gingen doen.

Tweederde van de ex-deelnemers heeft na afloop contact met het project gehouden en zijn er nog regelmatig op bezoek geweest, voor een groot deel op eigen initiatief (8). Ten tijde van het interview hebben er acht werk, zeven volgen een opleiding, drie zijn er werkloos.

3.1.4 Tijdelijke Opvang Voortijdig Schoolverlaters Utrecht

typering: inhoudelijk traject op maat, doelstelling onderwijs

Praktisch alle ex-deelnemers van TOV Utrecht wisten toen ze eraan begonnen al dat ze uiteindelijk weer verder wilden met school of opleiding. Enkeligen zijn daar in de loop der tijd op teruggekomen en zijn zich op werk gaan richten.

Tijdens hun verblijf is er veel met ze gepraat, vooral over hun functioneren, over het nut van school en opleiding en over wat ze na het project willen gaan doen.

De ex-deelnemers hebben overwegend goede herinneringen aan de begeleiding en de sfeer op het project: *'je kon er open praten, alles zeggen, je eigen mening geven, dat vond ik allemaal heel belangrijk'*, aldus één van hen. Sommigen waarderen vooral dat er in het project op een heel andere manier met ze werd omgegaan dan ze gewend waren, ze werden veel serieuzer genomen.

De meeste jongeren hebben in het project veel kennis en vaardigheden opgedaan. Eén van hen zegt daarover: *'Ik ben nu bezig met mijn eindexamen Mavo, dat had ik anders nooit gedaan'*. Ook voor hun persoonlijke ontwikkeling hebben ze het een en ander geleerd: *'ze hebben mij geholpen om de dingen op een rij te zetten'*, zegt een jongere, en een ander: *'ze waren veel bezig met mijn gedrag. Ze hielden mij in de gaten. Ik ben nu rustiger geworden en hou mezelf nu in de gaten. Ik heb geleerd voor mezelf een lijn te trekken'*.

Het merendeel is na TOV verder gegaan met school of opleiding, enkeligen zijn gaan werken. Vooral degenen die verder met school zijn gegaan, beamen dat deelname aan het project daarin een rol heeft gespeeld: *'ik wilde de kappersopleiding van het ROC doen en TOV heeft mij daarbij geholpen'*. Degenen die zijn gaan werken hebben dat vooral op eigen initiatief gedaan. *'Ik kreeg geen hulp meer. Ik heb zelf werk gezocht en werk nu parttime af en toe'*. De ex-deelnemers zijn, uitgedrukt in een rapportcijfer, zeer te spreken over TOV.

De beleving van ex-deelnemers aan projecten en trajecten

Eén ex-deelnemer deelt een 10 uit, drie geven een 9 en vijf een 8. Maar één jongere is echt ontevreden: *'ik heb er niet veel aan gehad, ik ben niet op een andere school terecht gekomen.'* Gemiddeld geven de ex-deelnemers een 7.4. Veel ex-deelnemers (ruim driekwart) hebben nadat ze gestopt zijn nog contact gehad met TOV, het merendeel op eigen initiatief. Over het algemeen vinden ze het prettig te laten weten hoe het met ze gaat. Bijna tweederde zit ten tijde van het interview op school, de anderen werken.

3.1.5 Scholenoverleg Zwolle

typering: trajectbegeleiding/casemanagement, doelstelling werk

Niet verwonderlijk zijn de meeste deelnemers via de SVO-scholen op het spoor van dit traject gekomen. Men doet veelal mee om de kansen op werk te vergroten (6 van de 10). Maar daarnaast komen er ook jongeren met het oog op verdere scholing (4 van de 10). Ten tijde van de telefonische gesprekken zijn de jongeren tussen de 16 en 19 jaar oud. De begeleiding werd verzorgd door vaste en wisselende personen. De helft van de geïnterviewde jongeren is voortijdig gestopt.

Specifieke kennis en vaardigheden en werkervaring worden genoemd als zaken waar men het meest aan gehad heeft: *'Zij hebben ervoor gezorgd dat ik werkervaring opdeed die ik eerst niet had'* aldus een ex-deelnemer. In de helft van de gevallen zegt men dat deelname belangrijk is geweest voor hetgeen men na het traject is gaan doen, bijvoorbeeld doordat de jongere stages gelopen heeft. Gemiddeld krijgt het traject een 6.5 van de deelnemers. Nadat de jongere is 'uitgestroomd' is er doorgaans nog contact met begeleiders. De behoefte daaraan is in evenveel gevallen wel als niet. Als men wel behoefte aan contact heeft ligt dat op het vlak van een persoonlijk gesprek. Zes van de ex-deelnemers doen op dit moment een opleiding eventueel in combinatie met een stage; drie hebben betaald werk en een ex-deelnemers is overgestapt naar een ander project.

3.1.6 Jongeren aan de slag Den Bosch

typering: inhoudelijk traject op maat, doelstelling werk

De meeste jongeren zijn via de RMC-functie of de leerplichtambtenaar in aanraking gekomen met het project en wilden zelf ook graag meedoen. Een minderheid wilde liever meteen aan de slag in een reguliere baan. In meer dan de helft van de gevallen speelde een rol, dat de jongere duidelijk op zoek was en niet

Kans van slagen

goed wist welke opleiding hij/zij wilde gaan doen. *‘Het was een goede kans om zelf te bekijken wat ik wilde’*. Tweederde van de geïnterviewde ex-deelnemers is vrouw. De meerderheid is 16 of 17 en afkomstig van vmbo of havo, vandaar dat in sommige gevallen de leerplicht een stok achter de deur was. Maar ook het motief *‘ik wil niet meer naar school’* speelde bij enkelen een rol.

In de meerderheid van de gevallen was er sprake van een vaste begeleider, met wie op vaste momenten gesprekken gevoerd werden. De gesprekken waren toekomstgericht en gingen vooral over wat de deelnemer na het project wilde gaan doen. Deze doelgerichtheid waarden de ex-deelnemers bij uitstek in het project. Dat beschrijven ze ook in de antwoorden op de vraag wat men - terugkijkend - aan het project gehad heeft: *‘ik weet nu wat ik wil’* zo luidt het in de meeste gevallen. Een enkeling heeft niks aan het project gehad.

Alle geïnterviewde jongeren hebben het project helemaal afgemaakt. Een deel beschrijft dat vanuit intrinsieke motivatie (*‘ik wilde het echt; ik wilde echt weten wat ik kon’*). Een ander deel noemt de begeleiding of de doelgerichtheid als belangrijkste factor daarbij. Voor een klein deel was het weer de leerplicht (en de dreiging anders weer naar school te moeten) die hen deed blijven. Meteen na het project zijn zes jongeren, doorgaans via het project, gaan werken; vier zijn gestart met een stage, drie een opleiding gaan volgen en is een jongere werkloos geworden en een ander in het leger gegaan. De jongeren die een opleiding zijn gaan volgen zeggen wel door het project op het idee te zijn gekomen, maar vervolgens zelf initiatief genomen te hebben.

Gemiddeld krijgt het project een rapportcijfer 7.2 van de jongeren; drie onvoldoendes en verder hoge cijfers (zelfs een 10!). In meer dan de helft van de gevallen is er na uitstroom geen contact meer met het project geweest en bestond daar ook geen behoefte aan. In geval er wel contact was, was dat vaker op initiatief van de begeleiding dan op initiatief van de jongere zelf. Ten tijde van het interview heeft tweederde van de jongeren betaald werk, één onbetaald werk en volgen er vier een opleiding. Het gaat meestal om vast werk, fulltime of parttime.

3.1.7 Werken met de Stad Leeuwarden

typering: inhoudelijk traject op maat, doelstelling werk

Het merendeel van de jongeren is aan het project mee gaan doen met het oog op verdere scholing (10 van de 12). Een enkeling wist nog niet wat hij wilde en zag het project als een manier om daar achter te komen: *'ik wilde hiermee uitvinden wat ik leuk zou vinden en wat bij mij zou passen'*. Toen zij eenmaal meededen hebben drie jongeren hun plannen alsnog gewijzigd en zijn zich op werk gaan richten in plaats van op verdere scholing. Een kwart van de deelnemers had te maken met een vaste begeleider, driekwart werd door meerdere personen begeleid. De begeleidingsgesprekken gingen vooral over het functioneren van de jongeren en over wat zij na het project wilden gaan doen: werk of scholing. De ene helft kreeg de begeleiding op vaste tijdstippen of wanneer de begeleider dat nodig vond, de andere helft moest daartoe zelf het initiatief nemen.

De ex-deelnemers waarderen de sfeer in het project, de 'aardige' begeleiding, en de vrijheid en verantwoordelijkheid die hen gegeven werd: *'je zou denken dat wij niet zoveel vrijheid zouden moeten hebben, maar doordat we het kregen kon je laten zien wat je wilde en wat je kon, dat je serieus bezig was'*, aldus een van hen. De ex-deelnemers zijn over het algemeen te spreken over de kennis en vaardigheden die ze in het project hebben opgedaan en sommigen vinden dat ze er ook zelfstandiger door geworden zijn: *'je krijgt een betere houding, in de stage, in de omgang met de leraren, je wordt netter, je moest niets, alles ging van jezelf uit'* zegt een tevreden jongere. Bijna alle deelnemers hebben het project afgemaakt, één is er wegens persoonlijke omstandigheden eerder mee gestopt. Een kwart is na het project gaan werken, driekwart is verder gegaan met het volgen van scholing. Voor tweederde heeft het project een rol gespeeld in wat ze daarna zijn gaan doen.

De ex-deelnemers waarderen het project gemiddeld met een 7.1. Veel ex-deelnemers zijn na afloop van het project nog regelmatig langs geweest, voor een groot deel op eigen initiatief. Ten tijde van het telefoongesprek heeft eenderde werk en is tweederde bezig met een opleiding.

3.2 Ervaringen van alle ex-deelnemers aan projecten/trajecten: enkele conclusies

In het voorafgaande is per project/traject een beeld geschetst van de ervaringen van de ex-deelnemers, in deze paragraaf belichten we de ervaringen van alle jongeren tezamen.

In totaal zijn 185 ex-deelnemers van 7 projecten/trajecten³ (4 opvangprojecten en 3 trajecten) benaderd voor een telefonische interview. Met 92 jongeren is een succesvol gesprek gevoerd; een respons van 50%. De belangrijkste reden voor de non-respons waren verkeerde of afgesloten telefoonnummers, en in mindere mate 'geen tijd en/of interesse'. Ook waren er nog enkele jongeren in het bestand (3%) die niet bekend waren met het project of traject.

Voor wat betreft het bereiken van jongeren kan gesteld worden dat de respons van jongeren, ook als dat deelnemers aan *succesvolle* projecten/trajecten betreft, niet afwijkt van de respons in vergelijkbaar onderzoek onder uitvallers (zie bijvoorbeeld Inspectie van het onderwijs: Voor wie is de school? (2000)); steeds wordt ongeveer de helft van de benaderde jongeren daadwerkelijk bereikt voor een gesprek

achtergrondkenmerken

De groep jongeren (92) die onze vragen heeft beantwoord, bestaat uit evenveel mannen als vrouwen. Voor de meesten is deelname aan het opvangproject of de trajectbegeleiding al weer één tot twee jaar geleden. Hun leeftijd loopt uiteen van 15 tot 23 jaar. Een klein deel is 15 of 16 jaar (14%); de meesten zijn nu 17 (35%) of 18 jaar (32%); een vijfde deel is in de leeftijd van 19 tot 23 (19%).

Van de jongeren is 80% in Nederland geboren. De overige jongeren zijn afkomstig uit een scala van andere landen: van Suriname, Turkije, Marokko tot landen als Irak, Somalië en Afghanistan.

³ Duidelijk mag zijn, dat niet alle projecten gegevens konden leveren: ofwel vanwege redenen van privacybescherming; ofwel omdat men deze niet tijdig of niet op orde had.

De beleving van ex-deelnemers aan projecten en trajecten

De deelnemers zijn vooral afkomstig uit het voormalige VBO en MAVO en het huidige VMBO: 30% zat voor deelname aan het project/traject op het VBO, 16% op de MAVO en 11% op het VMBO (samen 57%). Nog eens 11% is afkomstig van de HAVO, 15% komt uit het MBO en 10% uit het (V)SO. Onder de 7% 'anders' vallen bijvoorbeeld jongeren afkomstig van een ISK.

Er zijn 58 jongeren die hebben deelgenomen aan een opvangproject; 34 die hebben deelgenomen aan trajectbegeleiding.

aanmelding

De kanalen waarlangs aanmelding gerealiseerd wordt beschouwend, kunnen we constateren dat driekwart van de uitvallers via school (37%) of de leerplichtambtenaar/RMC-functie (36%) in een project of traject belandt. Vanuit de optiek van de sluitende aanpak spelen ook hulpverleningsinstellingen (8%) en het arbeidsbureau (4%) hierbij daadwerkelijk een rol. Kennelijk lukt het dus om uitvallers via de daarvoor geëigende kanalen, de projecten dan wel trajecten in te loodsen. In hoofdstuk 2 zagen we dat bij de signalering en diagnostiek zorgteams die multi-disciplinair zijn samengesteld hierin een steeds grotere rol spelen.

Een klein deel van de leerlingen komt via vrienden, ouders of familie (5%) in aanraking met een project of traject. Bij bemiddeling naar een traject speelt het arbeidsbureau een grotere rol dan bij bemiddeling naar een project. Tot slot komt 10% van de jongeren langs heel andere wegen in een project of traject terecht, een enkeling bijvoorbeeld via de jeugdreclassering, via de Raad voor de Kinderbescherming of via een kamertrainingsproject.

motivatie

Gezien de wensen en oriëntatie van de deelnemers bij aanvang van een project/traject krijgen we de indruk dat het hier een gemotiveerde groep betreft. Voor ongeveer een derde van de jongeren was de leerplicht of het feit dat het 'moest van school' een belangrijke stok achter de deur; voor tweederde speelde dat kennelijk niet. Een deel van de jongeren begint aan een project of traject om erachter te komen wat ze willen gaan doen, een deel wil gewoon verder met leren. Ook hier maken de motieven voor deelname weer eens duidelijk dat 'niet meer naar school willen' niet per definitie gelijk staat aan 'niet meer (verder) willen leren'.

Kans van slagen

deelname doel

Het doel dat de jongeren voor ogen hebben bij aanvang van een project of traject verandert gedurende deelname zelden. Als het al verandert, gaat het meestal om het ombuigen van de wens om weer een opleiding te gaan volgen naar ‘willen werken’.

De effectiviteit van de door ons onderzochte projecten en trajecten is dus groot. Als criterium voor de effectiviteit van een project/traject is door ons namelijk het behalen van het bij de intake door de jongere gekozen doel gehanteerd.

duur begeleiding

Het aantal weken dat een jongere aan een project of traject heeft deelgenomen, loopt uiteen van enkele weken tot enkele jaren. De gemiddelde verblijfsduur in een project of traject is ruim 6.5 maand. Trajectbegeleiding duurt over het algemeen korter dan deelname aan een opvangproject. Voor trajectdeelnemers is de gemiddelde duur 18 weken, voor projectdeelnemers 32 weken

begeleidingsvormen

Gerichte aandacht voor elke individuele jongere is een belangrijk kenmerk van de projecten en trajecten. Naast ‘ad hoc’ begeleiding hebben alle projecten en trajecten een vaste begeleidingsstructuur. Elk project/traject heeft dat op eigen wijze georganiseerd. Iets meer dan de helft van de deelnemers heeft een vaste begeleider (53%); de anderen hebben meerdere begeleiders. Bij projecten is er vaker sprake van een vaste begeleider dan bij trajecten; eveneens is er in het eerste geval vaker sprake van vaste begeleidingsmomenten dan in het laatste. Wel krijgen de trajectdeelnemers vaker dan de andere groep begeleiding als zijn dat willen (op hun initiatief).

de begeleidingsgesprekken

Veel jongeren die aan projecten/trajecten deelnemen, hebben problemen en de inzet van de begeleiding is dan ook de jongeren zodanig te ondersteunen dat die problemen hanteerbaar voor hen worden. In de begeleiding stond volgens de ex-deelnemers vooral de toekomst (wat wil de jongere na het project/traject gaan doen), samen met het praten over school/opleiding centraal. Om hun perspectief helder te krijgen gingen de gesprekken in veel gevallen met name over de jongere

De beleving van ex-deelnemers aan projecten en trajecten

zelf en diens functioneren. In minder dan 10% van de gevallen was werk het centrale gespreksonderwerp.

waardering

De begeleiding op maat is het aspect bij uitstek dat de jongeren waarderen in een project of traject. Op de tweede en volgende plaatsen komen de doelgerichtheid, de aandacht, de sfeer en de andere manier van met elkaar omgaan.

Doelgerichtheid lijkt op verschillende vlakken een belangrijke succesfactor binnen de trajecten en projecten. Ook de gesprekken met begeleiders wezen uit dat het maken van een individueel plan van aanpak een belangrijk onderdeel van de begeleiding vormt. De projecten en trajecten vormen geen op zichzelf staand doel, maar zijn een brug naar een andere bestemming. Voor de jongeren, zeker voor degenen die niet goed weten wat ze willen, is dat een andere situatie dan school (die je moet afmaken). Projecten en trajecten zijn ‘flexibel’ in hun uitstroommogelijkheid (opleiding of werk) en bieden daarmee voor veel jongere ‘wat wils’.

Hieruit is af te leiden voor de jongeren die aan de projecten/trajecten deelnemen niet zozeer onderwijs of scholing het probleem is, maar meer waar en op welke manier ze onderwijs of scholing kunnen volgen.

effecten

Wat levert deelname de jongeren concreet op? Bijna een kwart benoemt de opbrengst in termen van meer zelfvertrouwen, zelfstandiger geworden, rustiger, verantwoordelijker. Bijna een vijfde zegt duidelijkere toekomstperspectieven gekregen te hebben (een doel); 17% heeft kennis opgedaan; vaardigheden geleerd of een betere studiehouding gekregen. Het is opvallend dat de jongeren resultaten kennelijk zelden benoemen in termen van weer aan een opleiding begonnen zijn of zijn gaan werken. Wel zegt 9% werkervaring opgedaan te hebben. Dat correspondeert feitelijk niet met de uitspraken van begeleiders, die geneigd zijn het succes af te meten aan de bestemming waar op grond van het bemiddelingsplan naar toegewerkt wordt (zie hoofdstuk 2).

afronding

Ruim 70% maakt het project of traject af, bijna 30% stopt er eerder mee. Het is echter de vraag of er bij deze laatste groep sprake is van afhaken. Kijken we naar

Kans van slagen

de redenen om te stoppen, dan blijkt bijna de helft te zijn gestopt omdat men weer naar school gaat, of omdat met een baan gevonden heeft. Hieruit volgt dat projectafhakkers dus niet per definitie onsuccesvol zijn en omgekeerd: dat het succes van een project niet alleen afgemeten kan worden aan degenen die het helemaal afgerond hebben.

Redenen om het project of traject wel te voltooien liggen op hetzelfde vlak als hetgeen jongeren waarderen in een project/traject, namelijk de begeleiding, de doelgerichtheid en de sfeer.

uitstroombestemming

Meteen na het project/traject gaat ruim een derde werken, meer dan de helft naar school of een opleiding eventueel in combinatie met werk of een stage en hebben de overigen verschillende bestemmingen (ander traject, werkloos, leger, e.d.). Degenen die aan een project hebben deelgenomen gaan vaker verder met school of een opleiding dan de trajectdeelnemers (respectievelijk 55 versus 34%).

oordeel

Meer dan de helft van de jongeren (57%) zegt dat het project of traject een rol heeft gespeeld bij wat men daarna is gaan doen (werk of school); volgens de anderen is dat niet het geval. De laatste groep schrijft het vinden van werk of school meer aan eigen initiatief toe, hooguit heeft het project ze op dat spoor gezet. Gemiddeld waarderen de jongeren de rol van projecten/trajecten met een 6.8; de projecten met een 7.1 en de trajecten met een 6.4.

nazorg

Hoewel tweederde van de jongeren zegt na afloop geen behoefte te hebben aan contact met de begeleiders bestaat dat contact er in veel gevallen wel: in een derde van de gevallen expliciet op uitnodiging van de begeleider; in bijna de helft van de gevallen op initiatief van de jongere en in een vijfde van de gevallen op beider initiatief. Als men wel behoefte heeft aan contact bestaat er een wens tot een persoonlijk gesprek of even laten weten hoe het gaat; in mindere mate gaat het om informatie over school of werk.

huidige situatie

Op het moment van het interview heeft bijna de helft van de jongeren werk (46%), een even groot deel zit op school of volgt een opleiding, 1% volgt een ander traject, 4% is werkloos en 3% doet iets anders. Er zijn geen verschillen tussen traject- en projectdeelnemers. Kijken we naar het type school/opleiding, dan kunnen we stellen dat van de 42 jongeren er 31 bezig zijn met een opleiding die perspectief biedt op een startkwalificatie (vmbo, havo, bol of bbl). Van alle ex-deelnemers volgt dus zo'n een tot twee jaar later, bijna een derde een traject op weg naar een startkwalificatie!

tot besluit

Het algemene beeld dat uit de interviews met de jongeren naar voren komt, is dat de projecten relatief succesvol zijn. Ongeveer de helft van de deelnemers begint aan het traject met als doel het hervatten van een opleiding en feitelijk slaagt ook de helft van de deelnemers daarin. Opmerkelijk is dat vooral deze jongeren aangeven, zowel bij het begin van het traject als na afloop een opleiding als doel te zien. De meerwaarde van de projectactiviteit zien zij vooral in het zelfvertrouwen dat ze hebben ontwikkeld: ze hebben een beter toekomstperspectief, zijn rustiger, zelfstandiger of hebben een betere studiehouding gekregen. Het lijkt erop dat deze groep wel het nut van een opleiding inziet, maar op school niet goed geholpen is om de juiste weg te vinden. In het onderzoek is niet gevraagd naar de reden. Soms zal het aan de school hebben gelegen en soms zal de leerling zelf afgehaakt zijn. Desalniettemin is deze relatief grote groep een belangrijke indicatie om binnen het reguliere onderwijs te kijken hoe leerlingen die wel willen, maar tijdelijk met problemen kampen en zelf niet bij machte zijn om een oplossing te vinden weer op weg te helpen. De onderzochte projecten lijken daar voor een groot deel goed in te slagen. Een belangrijke vraag is nu of die inzichten ook in de school toegepast kunnen worden.

Kans van slagen

4 Kans van slagen: de toekomst van de bestrijding voortijdig schoolverlaten

4.1 Terugblik op de resultaten van het onderzoek

In het onderzoek hebben we 10 succesvolle trajecten voor voortijdige schoolverlaters diepergaand tegen het licht gehouden en ook de mening van ex-deelnemers aan deze trajecten betrokken bij de vraag wat trajecten succesvol maakt en wat we onder ‘succes’ moeten verstaan.

Het onderzoek laat zien dat een succesvol traject dat de uitvaller terug op rails krijgt, de resultante is van adequate diagnostiek, een goede begeleiding en, waar nodig, een passend inhoudelijk programma. Multidisciplinaire deskundigheid, inbedding in een netwerk en sluitende registratie en monitoring zijn belangrijke onderdelen om een goede diagnostiek in al zijn facetten te realiseren. Casemanagement in enigerlei vorm is onmisbaar om jongeren dat duwtje in de rug te kunnen geven, dat hen de diverse stappen in een traject laat zetten. Het onderzoek laat zien dat casemanagement breed kan worden opgevat: het kan zowel gaan om persoonlijke trajectbegeleiding of via meer administratief casemanagement, maar belangrijk is dat een goede balans tussen intensieve en lichtere vormen van casemanagement niet uit het oog wordt verloren.

En dan is er het passend inhoudelijk programma dat diverse vormen kan aannemen, afhankelijk van de vraag wat voor de uitvaller op dat moment het meest geschikt is/gewenst wordt. In de onderzochte trajecten die terugleiden naar regulier onderwijs lijkt een belangrijk dilemma gelegen te zijn in het succesvolle pedagogische klimaat binnen deze trajecten.

De onderzochte succesvolle trajecten die toeleiden naar werk, kenmerken zich juist erdoor dat ze lijken te sporen met die vormen van reguliere onderwijs, waarin vernieuwingen plaatsvinden in de zin dat de arbeidscomponent dichter bij het onderwijs komt en meer aandacht is voor het ontwikkelen van competenties op het gebied van sociale vaardigheden, werknemerschap en het leren in de praktijk.

De succesvolle trajecten met als hoofddoel opvang en jeugdzorg zijn vooral complementair aan het onderwijs en beschikken over speciale inhoudelijke

Kans van slagen

competenties, die normaliter in de reguliere onderwijscontext niet voorhanden zijn, maar veel jongeren wel de mogelijkheid bieden om hun loopbaan in het onderwijs te vervolgen.

De inbedding van trajecten in de regionale context is de externe predictor voor succes en daarmee voor het voortbestaan van een traject. Regionaal draagvlak vertaalt zich onder andere in partijen die het traject financieel mogelijk maken. Het onderzoek leert dat er meerdere financiële bronnen zijn waaruit de onderzochte succesvolle trajecten konden putten. Daarbij kan het gaan om gemeentelijke middelen en fondsen, maar een belangrijk deel van de trajecten dankt zijn bestaan ook aan nauwe verbinding met reguliere voorzieningen.

Er is een goede, meer diepgaande analyse nodig van de verhouding tussen reguliere taken en middelen rondom het thema voortijdig schoolverlaten en de inzet van al of niet tijdelijke, additionele middelen. In hoofdstuk 2 hebben we een poging gedaan om daarvoor een denkkader te schetsen (zie paragraaf 2.7).

Voor de deelnemers gaat het uiteraard niet om het politieke en regionale succes. Voor de onderzochte jongeren is vooral de combinatie van begeleiding, de doelgerichtheid van het traject, de aandacht, sfeer en andere manieren van met elkaar omgaan de succesfactor die hen opnieuw een toekomstperspectief heeft gegeven en noodzakelijke kennis en vaardigheden heeft bijgebracht.

Enkele slotconclusies

Wanneer we proberen om tot een afrondend beeld te komen, lijken de volgende slotconclusies gerechtvaardigd.

- Elk van de afzonderlijke onderzochte trajecten is redelijk succesvol. Jongeren worden begeleid en geholpen en de uitstroomcijfers zijn veelal positief. Tegelijkertijd blijkt het (nog steeds) erg moeilijk om effecten vast te stellen op macroniveau: de omvang van de totale problematiek (regionaal en landelijk) lijkt door al de inzet nauwelijks af te nemen. Een adequate kosten-batenanalyse van de projecten/maatregelen is nauwelijks mogelijk, temeer omdat de kostenkant uitermate ondoorzichtig is.
- Inhoudelijk is een aantal positieve trends zichtbaar. Zo heeft bestrijding van schooluitval een steeds hogere prioriteit gekregen binnen verschillende maatschappelijke terreinen (denk aan de jeugdzorg, politie/justitie,

De toekomst van de bestrijding voortijdig schoolverlaten

welzijnswerk, jeugdgezondheidszorg). Ook is er een duidelijke tendens waar te nemen om ieders activiteiten en beleid meer op elkaar af te stemmen en meer met elkaar samen te werken.

- Geleidelijk wordt duidelijk dat bepaalde aanpakken fundamenteel zijn voor een effectieve bestrijding van voortijdig schoolverlaten. Bouwstenen van een succesvolle aanpak zijn: de multidisciplinaire zorgteams rond de scholen, doorlopende trajectbegeleiding, opvang van niet-plaatsbare jongeren, individuele arbeidstraining en –toeleiding. In de afgelopen jaren wordt – zij het soms langzaam – vooruitgang geboekt als het gaat om de registratie, de diagnostiek en verwijzing, individueel maatwerk en de aansluiting tussen PO, VO en MBO.
- Organisatorische herschikking op verschillende terreinen maakt de coördinatie, samenwerking en regie makkelijker, denk aan de ontwikkeling in het gemeentelijk jeugdbeleid, de vorming van Bureaus Jeugdzorg, de groei van de Samenwerkingsverbanden VO (en de fusieprocessen in het onderwijs). Tegelijkertijd wordt daarmee de optie van één regionale regisseur (namelijk de gemeente) minder dwingend. Nu andere betrokkenen beter regionaal georganiseerd zijn en bestrijding voortijdig schoolverlaten ook als eigen opdracht beschouwen (jeugdzorg, politie/justitie), komt de regievraag opnieuw ter discussie te staan.

4.2 Nabeschuiving

De toekomstige aanpak van het voortijdig schoolverlaten zal een aantal van de beloftevolle lijnen uit de huidige praktijk moeten voortzetten. Voor een groot deel is dat een kwestie van verder verbeteren, telkens opnieuw afstemmen met partners en bestaande succesvolle benaderingen verspreiden over andere regio's.

De huidige praktijk en met name de trends die zich in dit onderzoek aftekenen roepen echter ook enkele fundamentele vragen op over de toekomst van de bestrijding voortijdig schoolverlaten. We noemen er enkele, die ook aan de orde zijn geweest in een panel van deskundigen, met wie we discussieerden over de uitkomsten van dit onderzoek. De hier gepresenteerde thema's, suggesties en uitwerkingen zijn dus zaken die door de panelleden naar voren zijn gebracht.

Kans van slagen

De startkwalificatie

De startkwalificatie is een belangrijk uitgangspunt dat ook in de toekomst gehandhaafd moet blijven. Het aanbod van werk is sterk conjunctuur-afhankelijk, waarmee het snel en onvoldoende gekwalificeerd de arbeidsmarkt opgaan een gevaarlijke route is. De praktische kansen om later nog veel diploma's te halen worden vaak overschat. Er zijn bepaalde periodes in het leven die zich nu eenmaal beter lenen om te leren. Voorlichting vanuit gemeenten en scholen aan jongeren met voldoende leercapaciteiten moet dan ook gericht zijn op doorleren. Daarbij is het goed om te bedenken dat een deel van het onderwijskundige vraagstuk niet zit in het realiseren van een sluitende aanpak maar van een aansluitende aanpak. De aansluiting in de overgangen in het onderwijs zijn onvoldoende. Toekomstige oplossingen voor risicoleerlingen zouden gezocht kunnen worden in een sterkere verbinding van het vmbo aan opleidingen in het mbo op niveau 1 en 2, zodat de leerling zo min mogelijk hinder ondervindt van de breuk in de schoolloopbaan, die ontstaat bij de overgang naar het ROC. Elke leerling zou daarnaast een goede oriëntatie geboden moeten worden, zodat een betere beroepskeuze ontstaat.

Taken en verantwoordelijkheden van de school

De school kan meer doen aan preventie dan nu het geval is. Preventie moet vroeger en alerter. Met name de signalering en diagnose kan veel eerder plaatsvinden dan nu doorgaans gebeurt. Een adequate informatieoverdracht tussen primair en voortgezet onderwijs is een eerste vereiste. Scholen moeten daarnaast een sterk zorgteam krijgen, vooral om de diagnostiek te versterken.

Voor de uitvallers die er dan nog over zijn moet er een bovenschoolse zorgstructuur komen met daarin speciale aanpakken (duale trajecten, alternatieve trajecten) om de uitvallers op het goede spoor te krijgen. Een dergelijk stramien maakt de kern van het maatschappelijk probleem zichtbaar: eerst moet worden nagegaan wat echt binnen onderwijs kan worden opgelost, voordat andere oplossingen in gang worden gezet. Elke docent zou als vertrekpunt moeten hebben dat hij/zij hoge verwachtingen van de leerling heeft en van daaruit werkt.

De noodzaak van goede samenwerking

Bij (dreigend) voortijdig schoolverlaten gaat het telkens om twee typen probleemgroepen: 'onderwijsuitvallers' en 'maatschappelijke uitvallers'. De

De toekomst van de bestrijding voortijdig schoolverlaten

eerste categorie valt uit vanwege onderwijsproblemen, waarbij gedacht moet worden aan pedagogisch-didactische problemen, maar ook aan structuurproblemen in het onderwijs. De tweede categorie heeft het moeilijk om redenen die in principe buiten het onderwijs liggen. In termen van bestrijding ligt voor de eerste categorie de verantwoordelijkheid primair bij het onderwijs zelf, maar is de tweede categorie (ook) een verantwoordelijkheid voor andere partijen, zoals de jeugdzorg, justitie of de lokale overheid. Het spreekt voor zich dat in de praktijk de grens tussen beide categorieën – en daarmee tussen verantwoordelijkheden – niet altijd eenvoudig te trekken is. Dat vraagt om goede signalering en diagnostiek, maar vooral ook om intensieve afstemming en samenwerking. Belangrijke kwesties zijn, hoe de regionale regie het best kan worden vormgegeven. Moet de gemeente het voortouw hebben, of een andere partij? En wat is bij de partijen de belangrijkste *drive* achter de bestrijding van voortijdig schoolverlaten? Is dat het behalen van een diploma of startkwalificatie, de persoonlijke ontwikkeling van het kind, bestrijding van jeugdcriminaliteit of in de toekomst bestrijding jeugdwerkloosheid? Hieraan zou meer aandacht besteed moeten worden en is nader onderzoek te overwegen.

Leerplicht een belangrijke taak van gemeenten

Leerplicht wordt gezien als de basis van alle inzet voor de schoolverlaters. Gemeenten vinden het belangrijk, maar trekken hieruit onvoldoende consequenties. In de paneldiscussie kwam duidelijk naar voren, dat er te weinig druk op gemeenten wordt uitgeoefend om hun leerplichttaak serieus te nemen. Tal van, met name kleinere gemeenten laten het af weten, niet alleen als het gaat om hun eigen taak, maar ook wat betreft de deelname aan regionale samenwerking. Vanuit de gemeenteraden is er onvoldoende impuls voor verbetering en het bestaande toezicht van de rijksoverheid op de naleving door gemeente wordt vaak ook als ontoereikend ervaren. Het is aan te bevelen dat er vanuit de rijksoverheid een sterkere toezichtfunctie wordt ontwikkeld op de uitvoering van de leerplichttaken door de gemeenten.

In de paneldiscussie werd de suggestie gedaan om de leerplicht te verlengen, zodat niet alleen de RMC functie, maar ook de startkwalificatie een wettelijk kader krijgt. Uiteraard zitten hieraan haken en ogen, bijvoorbeeld voor niet-kunners. Een alternatief dat het panel aandraagt zou kunnen zijn niet de jongere maar de instanties een startkwalificatie-verplichting op te leggen: een bedrijf kan een jong-

Kans van slagen

ere zonder startkwalificatie alleen dan aanstellen als het de verantwoordelijkheid op zich neemt de jongere verder op te leiden tot een startkwalificatie.

Centraal overheidsbeleid versus decentrale verantwoordelijkheden

De rijksoverheid stelt scherpe doelstellingen als het gaat om de bestrijding van voortijdig schoolverlaten (reducties van 30-50 procent in de komende jaren, zie beleidskader GOA en afspraken in EU-verband, de zogenaamde ‘Lissabon-afspraken’). De bestrijding van voortijdig schoolverlaten is echter al jaren geen onderwerp meer dat op centraal beleidsniveau wordt beslecht. Scholen, gemeenten, RMC’s, Bureaus Jeugdzorg en zelfs arrondissementen spannen zich in om het probleem terug te dringen. Terwijl de voordelen van een decentrale aanpak voor zichzelf spreken, zijn ook de nadelen onmiskenbaar: versnippering, witte vlekken op de landkaart, beperkte sturing op doelmatigheid; in de nuancering van de regio gaat vaak het zicht op effectiviteit, efficiëntie en overdraagbaarheid verloren. De centrale overheid faciliteert, maar is relatief machteloos wanneer de resultaten (of de bewijzen daarvan) uitblijven. Nader onderzoek op dit terrein zou de grenzen van centraal overheidsbeleid beter in kaart kunnen brengen en daarmee de randvoorwaarden die gesteld kunnen worden aan decentrale verantwoordelijkheden.

Betrokkenheid van jongeren zelf

In een aantal onderzoeken is de laatste jaren (opnieuw) ervaring opgedaan met de bevraging van jongeren die het onderwijs voortijdig verlaten hebben. De bevindingen brengen ons tot de conclusie dat deze meer kwantitatief gerichte bevragingen geen aanleiding meer vormen voor heel nieuwe inzichten. Nagedacht zou moeten worden over vormen waarin jongeren meer inhoudelijk en meer structureel kunnen worden betrokken bij inrichtingsvragen, beleidsvorming en onderzoek. Gedacht kan worden aan reeds beproefde vormen, zoals jongerenpanels, themabijeenkomsten en werkbezoeken. Daarnaast ligt de mogelijkheid voor daadwerkelijke jongerenparticipatie besloten in de wijze waarop onderwijs en hulpverlening zelf worden uitgevoerd. Projecten op het gebied van leerling/cliëntparticipatie, versterking van de rol van de leerling in stages, competentieontwikkeling, praktijkleren en erkenning van eerder verworven competenties wijzen de weg naar een meer eigenstandige, volwassen rol van de jongeren zelf.

Bijlage 1: Uitvoering van het onderzoek

1.1 Keuze van het soort projecten (cases)

Er bestaat een grote variëteit van projecten, met afhankelijk van de doelgroep, verschillende doelen, vormen en betrokken instanties. Veelal hebben de projecten bovendien een heterogeen karakter met meerdere soorten deelnemers en doelstellingen. Eerder is gebleken dat juist het combineren van verschillende deskundigheden en disciplines in één of meerdere met elkaar verbonden projecten een succesvoorwaarde is.

De verwevenheid van activiteiten maakt het evalueren van projecten lastiger, maar het doet wel recht aan de complexiteit en veelvormigheid van de problematiek in de werkelijkheid. Voor de selectie van het soort cases dat in het onderzoek betrokken wordt, is gekeken naar het doel en de aard van de hoofdactiviteiten in het project.

Doel van de activiteit

We onderscheiden voor het onderzoek twee primaire doelen die projecten kunnen hebben, namelijk een onderwijsdoelstelling of een arbeidsdoelstelling.

- *Onderwijsdoelstelling*: het handhaven van een leerling in een onderwijstraject dat toeleidt naar een startkwalificatie, of het terugleiden van een leerling/jongere naar een dergelijk traject.

De term onderwijstraject verwijst naar al het reguliere onderwijs (vo en mbo) en naar mogelijke speciale trajecten buiten het reguliere kader. Als concretisering van het onderwijsdoel is het niveau van de startkwalificatie aangegeven. In werkelijkheid zijn er een aantal erkende uitstroommogelijkheden naast de startkwalificatie, met name de mbo-opleidingen op niveau 1 (de assistentopleidingen) en het Praktijkonderwijs. De positie van het Praktijkonderwijs is duidelijk omschreven. Voor leerlingen die daaraan deelnemen geldt dat zij op dat moment niet geacht worden een startkwalificatie te kunnen behalen. Voor de assistentopleidingen ligt dat veel minder duidelijk. ROC's hebben veel eigen ruimte om de instroom en

Kans van slagen

vormgeving van de assistentopleidingen te bepalen. Ten aanzien van deze opleidingen is er een raakvlak/overlap met de projecten die een arbeidsdoelstelling hebben.

- *Arbeidsdoelstelling*: het voorbereiden op en toeleiden van jongeren, die geen startkwalificatie hebben, naar (betaald) werk, al dan niet in combinatie met vormen van scholing, maar zonder startkwalificatie.

De arbeidsdoelstelling is voor jongeren zonder startkwalificatie (in het bijzonder voor geheel of partieel leerplichtigen) in beginsel secundair. Dat wil zeggen dat, conform het overheidsbeleid, altijd eerst onderzocht wordt of iemand via een onderwijs- of scholingstraject naar een startkwalificatie geleid kan worden. In de praktijk blijkt dat een aanzienlijke groep niet aan een (start-)kwalificatie toe kan komen. Een belangrijk aandachtspunt voor de evaluatie van arbeidstoeleidingsprojecten is de mate waarin men voor individuele deelnemers de optie van een onderwijsdoelstelling heeft onderzocht.

Aard van de activiteit

In de bestrijding van voortijdig schoolverlaten zijn verschillende activiteiten of functies te onderscheiden, afhankelijk van de fase van het proces van uitval. In het algemeen is de inzet altijd preventie: voorkomen van uitval en verzuim, of in een zo vroeg mogelijk stadium van de problematiek optreden. We maken een onderscheid tussen drie typen van functies⁴:

1 *Allocatie*

Alle activiteiten die er op gericht zijn de jongere naar de juiste plaats te helpen, denk aan trajectbegeleiding, nazorg bij overgangen, casemanagement, registratie, signalering en melding.

2 *Preventie en opvang*

Alle activiteiten die gericht zijn op preventie (van verzuim of uitval) en op opvang van spijbelaars of voortijdig schoolverlaters.

⁴ In hoofdstuk 2 wordt het model regionale aanpak verder uitgewerkt en benut om de feitelijk onderzochte cases nader te typeren en positioneren.

3 *Samenwerking en ontwikkeling*

Alle activiteiten die de voorwaarden creëren voor het uitvoeren van onder meer preventie, opvang en begeleiding, denk aan regie, samenwerking, ontwikkeling en innovatie.

In dit onderzoek gaat de aandacht uit naar de voorzieningen op het gebied van *begeleiding* en *opvang*. In beide gevallen kan het gaan om het realiseren een onderwijsdoelstelling of een arbeidsdoelstelling. In het geval van opvang is daarvoor een speciaal programma op een speciale locatie ontwikkeld. In het geval van begeleiding gaat het om (meestal individuele) ondersteuning.

Aansluitend op het onderscheid dat we gemaakt hebben in de drie soorten functies vatten we *begeleiding* op als een activiteit met als doel *allocatie* van de jongere, dat wil zeggen het begeleiden naar een 'plek'; dat kan een andere school, een vervolgopleiding of een opvangvoorziening zijn. Veelal is dit type begeleiding relevant bij overgangen tussen bijvoorbeeld verschillende onderwijstypen (vmbo/mbo), tussen school en opvangvoorziening, tussen onderwijs en arbeidsmarkt, of in een bepaalde levensfase die daarmee samenvalt (16/17-jarigen).

Onder de noemer *opvang* vatten we alle vormen van voorzieningen samen die een programma bieden voor (potentiële) voortijdig schoolverlaters, dat substantieel afwijkt van het reguliere aanbod (bijvoorbeeld ten aanzien van groepsgrootte, locatie, programmadoelen, inhoud en activiteiten). Ook bij opvang vindt een vorm van begeleiding plaats. Deze tweede vorm begeleiding is ondersteunend aan de hoofdactiviteit. Bijvoorbeeld leerlingbegeleiding in de school, of begeleiding van een maatschappelijk werker gedurende de schoolperiode. Deze vorm van begeleiding heeft geen primair allocatiedoel en vatten we daarom op als een integraal of additioneel (projectmatig) deel van de voorziening.

In beginsel gaat het in het onderzoek om projecten die zich rechtstreeks op de leerling/jongere richten. Vaak voert het project preventie-, opvang- of allocatie-activiteiten gericht individuele jongeren, maar mogelijk ook op bepaalde groepen of categorieën.

Activiteiten van het soort *Samenwerking en ontwikkeling* richten zich minder op de leerling en meer op het verbeteren van (onderdelen van) de voorzieningenstructuur die voortijdig schoolverlaten moet voorkomen,

Kans van slagen

respectievelijk uitvallers weer op een goed spoor moet brengen. Voorbeelden zijn: scholing van trajectbegeleiders, training van docenten voor vroegtijdige signalering, het opzetten van een opvangvoorziening of het creëren van een regionale samenwerkingsstructuur. Dit type activiteiten is bedoeld om voorwaarden te creëren en vooral ook om bestaande structuren te verbeteren, bijvoorbeeld door afstemming of aanvulling met nieuwe elementen.

Voor het onderzoek is met name het type leerlinggerichte activiteiten interessant gezien de vraag naar succes op deelnemerniveau. In de casestudies is het, vanwege het mogelijk innovatieve aspect, daarnaast ook van belang de op structuren en voorwaarden gerichte activiteiten in beeld te brengen. Voor een goed begrip van het functioneren van projecten is vanzelfsprekend de samenhang tussen de functies van wezenlijke betekenis.

1.2 Selectie van de regio's/cases

In de Almanak Voortijdig Schoolverlaten 2001 zijn de voorbeelden beschreven van typen trajecten die op de diverse uitvalmomenten en op de twee 'hoofdroutes' worden ingezet. Ook de meest recente analyse van de RMC-actieplannen en effectrapportages (Sardes, 2001) leverde een overzicht van succesvolle trajecten. Om de bevraginglast te beperken en allerlei dubbelingen met reeds bestaande informatie te voorkomen is voor de vulling van het analysemodel naast van deze informatie ook gebruik gemaakt van de informatie in het eindrapport van het GION over de pilots trajectbegeleiding en de dieptestudie van Sardes over case-management. Op grond van deze bronnen zijn gesprekken gevoerd met RMC-coördinatoren om een 'dekkende verzameling' van succesvolle trajecten op het spoor te komen. Dat leidde tot een selectie van 14 projecten en trajecten, verdeeld over de 4 kwadranten van het model.

Beoogd werd 10 illustratieve voorbeelden te selecteren; die trajecten die een relatie hebben met onderwijs, werk en combinaties daarvan (dus bijvoorbeeld justitiële trajecten bleven buiten beschouwing).

Twee zaken waren leidend bij de selectie:

Bijlage 1: Uitvoering van het onderzoek

- het totaal van de gekozen voorbeelden bevat voldoende variëteit in trajecten (zowel bekeken naar typen trajecten/trajectbegeleiding als naar groepen voortijdig schoolverlaters)
- alleen die trajecten komen voor het kwalitatieve onderzoek in aanmerking, als ook informatie in het traject aanwezig is over vsv-ers die in de afgelopen jaren hebben deelgenomen en informatie beschikbaar is wie van de vsv-ers het traject wel en niet met succes hebben afgesloten (dus: een goede registratie).

Voor alle trajecten is nagegaan welke gegevens beschikbaar waren over vsv-ers die in het traject zijn geplaatst en over de succes- en uitvalgegevens in de afgelopen jaren. Bereidheid tot medewerking was uiteraard ook een belangrijk criterium voor selectie. Op grond van deze gegevens is de definitieve selectie gemaakt.

In het schema aan het eind van hoofdstuk 1 zijn de 10 uiteindelijk geselecteerde 'cases' weergegeven.

1.3 Uitvoering van de gevalstudies

Voor de case-beschrijvingen van de geselecteerde trajecten/trajectbegeleiding heeft een nadere informatieverzameling plaatsgevonden op locatie bij de betreffende trajectfunctionarissen (RMC-coördinatoren, leerplichtambtenaren, projectbetrokkenen, intakefunctionarissen, trajectbegeleiders, etc.). Door per project of traject meerdere personen te bevragen werd nagestreefd meerdere invalshoeken aan bod te laten komen en daarmee een brede kijk op het (succes van) het project/traject. Voor de interviews is een gespreksleidraad ontworpen. Deze is integraal opgenomen in bijlage 3. De belangrijkste onderwerpen in de gespreksleidraad waren:

- de doelstelling van het project/traject
- geschiedenis, achtergrond
- duur, omvang en aard van de activiteiten (bijvoorbeeld intake, scholing, training, werk, stage, studie/beroepskeuzebegeleiding /trajectbegeleiding/ sociaal-maatschappelijke) begeleiding

Kans van slagen

- deelnemers
- ontwikkelingen in de instroom
- uitstroom
- nazorg
- organisatie
- kosten
- overige voorwaarden
- context
- resultaten
- slaag/faal-factoren
- toekomstperspectief

Aan de hand van de leidraad zijn uitvoerige gesprekken gehouden met meerdere 'ingewijden' en betrokkenen. Bovendien zijn schriftelijke bronnen geraadpleegd, bijvoorbeeld jaarverslagen, RMC-rapportages e.d.. Per project/traject is een geïntegreerd verslag van de bevindingen gemaakt dat diende als basis voor de resultaten beschreven in hoofdstuk 2.